

MARIA PLANELLAS SAUMELL

Universitat de Barcelona

«I REMOUS A GRANS CRITS TES ESPESSES GENTADES». L'INTEL·LECTUAL ENTRE L'ANARQUISME I LA SETMANA TRÀGICA

«Oda nova a Barcelona»

—On te'n vas, Barcelona, esperit català
que has vençut la carena i has saltat ja la tanca
i te'n vas dret enfora amb tes cases disperses,
lo mateix que embriagada de tan gran llibertat?

—Veig allà el Pirineu amb ses neus somrosades,
i al davant Catalunya tota estesa als seus peus,
i me'n vaig... És l'amor qui m'empeny cap enfora,
i me'n vaig delirant amb els braços oberts.

—Oh! detura't un punt! Mira el mar, Barcelona,
com té faixa de blau fins al baix horitzó,
els pobles blanquejant tot al llarg de la costa,
que se'n van plens de sol vorejant la blavor.
I tu fuges del mar?...

—Vinc del mar i l'estimo,
i he pujat aquí dalt per mirar-lo millor,
i me'n vaig i no em moc: sols estenc els meus braços
perquè vull Catalunya tota a dintre el meu cor.

—Altra mar veus enllà, encrespada i immòbil,
de les serres que riuen al sol dolçament:
per copsar tanta terra i tanta mar, Barcelona,
ja et caldrà un pit ben gran, amb uns braços ben fermes.

—Com més terra i més mar, i més pobles obiro,
a mesura d'amor el meu pit s'engrandeix,
i me sento una força que abans no tenia,
i sóc tan tota una altra que fins jo em desconec.

—Corre enllà, corre enllà, corre enllà, Barcelona,
que ja et cal esser una altra per esser la que deus;
perquè ets alta i airosa i fas molta planta,
però bé et falta encara molt més del que tens.

Ets covarda i cruel i grollera,
Barcelona, però ets riallera
perquè tens un bell cel al damunt;
vanitosa, arrauxada i traçuda:
ets una menestrala pervinguda
que ho fa tot per punt.

Alces molts gallarets i penons i oriflames,
molts llorers, moltes palmes,
banderes a l'aire i domassos al sol,

i remous a grans crits tes espesses gentades,
per qualsevulga cosa acorruades
entorn de qualsevol.

Mes, passada l'estona i el dia i la rauxa
i el vent de disbauxa, de tot te desdiu;
i abandones la vida i la glòria i l'empresa
i despulles el gran de grandesa.
I encara te'n rius.

Te presums i engavanyes alhora
amb manto de monja i vestit de senyora
i vel de la musa i floc relluent;
pro mudes de pressa, i amb gran gosadia
la musa i la nimfa i la dama i la pia
s'arrenca el postís i la veu disfressada,
i surt la marmanyera endiablada
que empaita la monja i li crema el convent...
I després el refàs més potent!

Esclata la mort de tes vies rialleres
en l'aire suau:
esclata impensada, i segura i traïdora
com altra riallada escarnidora...
Riallades de sang!
El fang dels teus carrers, oh Barcelona!
és pastat amb sang.
I tens drete en la mar la muntanya, ai! que venja
amb son castell al cim, i amb la revenja
mes ai! en el flanc!

Tens aquesta rambla que és una hermosura...
i tens la dolçura dels teus arravals,
on tan prop de tes vies sonores
i al mig de les boires del fum i ses marques,
camps de blat en la pau dels patriarques
maduren lentament els fruits anyals.
I allí, a quatre passes, febrosa de sobres,
més ampla que l'altra, la Rambla dels pobres
tremola en la fosca ses llums infernals.

Pro ni el baf ni la pols de tos llots i desferres,
ni els pals i filferres
que t'armen a sobre la gran teranyina,
ni el fumar de tes mil xemeneies.
ni el flam de les teies

que mou la discòrdia i abranderen l'incendi,
són bastants a posar vilipendi
an aquest cel que tens tan dolç i blau
que tot s'ho empassa i resol i canvia,
i ho torna en oblit i consol i alegria:
mil cops la perdesses,
mil cops més tornaria a tu la pau.

A la part de Llevant, místic exemple,
com una flor gegant floreix un temple
meravellat d'haver nascut aquí,
entremig d'una gent tan sorruda i dolenta,

que se'n riu i flastoma i es baralla i s'esventa
contra tot lo humà i lo diví.
Mes, enmig la misèria i la ràbia i fumera,
el temple (tant se vall!) s'alça i prospera
esperant uns fidels que han de venir.

Tal com ets, tal te vull, ciutat mala:
és com un mal donat, de tu s'exhala:
que ets vana i coquina i traïdora i grollera,
que ens fa abaixar el rostre
Barcelona!, i amb tos pecats, nostra! nostra!
Barcelona nostra! la gran encisera!¹

0. Introducció

És evident que, després de tot el que s'ha publicat sobre Maragall, poca cosa es pot aportar a la seva figura a partir d'un treball de grau. El propòsit, però, no és tant ésser original en el tema (cosa que, amb aquest autor, seria si fa o no fa impossible) com cercar una nova perspectiva d'estudi, intentant a més a més despullar els textos de tota la crítica que s'hi ha escrit a sobre. Per a qualsevol interessat en tot el que comportà la Setmana Tràgica per al poeta, hi ha el documentadíssim *Maragall i la Setmana Tràgica* de Benet: allí hi ha tant els esdeveniments concrets dels avalots, com tota la correspondència entre Maragall i els seus amics intercanviant impressions, les relacions amb gent influent amb la qual contactà per demanar l'indult dels condemnats, i també una explicació detallada dels tràngols que passaren els tres articles que escrigué. Ara bé, el tema que ens ocupa no és tant el fet històric com el pensament del poeta, i l'abans i el després: cal parar esment al fet que el nostre treball comença amb un poema, que cal llegir amb atenció si es vol entendre Maragall.

Aquest poema, publicat a *Seqüències* el 1911, va ser escrit el 1909, en dues parts. La primera és el diàleg entre el poeta i la ciutat, abans de la Setmana Tràgica, i després d'aquest esdeveniment, ve tot el discurs de «corre enllà Barcelona» fins el final. És doncs evident que aquest fou un episodi que marcà la seva vida i la seva concepció de la ciutat. Ara bé, canvià això el curs del seu pensament?

Aquest és el fil d'investigació d'aquest treball: estudiar el contingut dels elogis per una part i dels tres articles que va escriure després de la Setmana Tràgica per tal de veure si és cert que hi ha una evolució o si es tracta sempre del mateix pensament que pren formes diferents en ser aplicat a diferents contextos. També observarem el paper que tingué Maragall com a intel·lectual, i la seva relació amb conceptes com ara «poble», «turba», «burgèsia», i amb els esdeveniments relacionats amb l'anarquisme.

1

J. MARAGALL, *Poesia. Edició crítica*, a cura de Glòria Casals, Barcelona, La Magrana, 1998.

L'estructura del treball és la següent: comença amb un apartat dedicat al que entenia Maragall per la llengua, basat en l'«Elogi de la paraula» i, en menor mesura, l'«Elogi de la poesia», i algun altre article que parla sobre el mateix tema. El segon punt pretén atansar-se a dos conceptes claus: el poble i la turba. El tercer tracta el tema de la ciutat de les bombes i la reacció de Maragall enfront de diferents conceptes que reapareixeran més tard amb més protagonisme. Seguidament, ve un apartat dedicat al panorama intel·lectual europeu i català, i els intents del poeta d'influir en la societat abans de la Setmana Tràgica.

A partir d'això, el treball ja s'aboca al que foren els avalots del juliol de 1909: el tema de la Setmana Tràgica es dividirà en els dos primers articles per una part, i el tercer, de caire més espiritual, per l'altra. Abans de concloure, es dedicarà un breu apartat sobre quin fou el curs d'escrits i pensament del poeta durant els dos últims anys de vida.

No cal dir que Maragall és una font inesgotable, i el seu pensament també. Pretendre abastar-ho tot en un treball de grau seria mancar-li el respecte al poeta, així que volem deixar clar abans de començar dues coses: que aquesta és la possible base d'un estudi més extens i que la millor manera d'acostar-se a Maragall és tornar a llegir la seva obra.

1. El valor de la paraula

Ara realitzarem un seguiment de les concepcions suposadament utòpiques que Maragall desenvolupa sobretot a «Elogi de la paraula» (discurs inaugural com a president de l'Ateneu Barcelonès), del 1903, i «Elogi de la poesia», escrit el 1907. Per què de caire utòpic? Essencialment, per la figura d'home que presenta (encara que aquest, com molt bé diu el títol, no sigui el centre del discurs):

Mireu l'home silenciós encara, i us semblarà un ésser animal més o menys perfecte que els altres. Però poc a poc les seves faccions van animant-se, un començament d'expressió il·lumina els seus ulls d'una llum espiritual, els seus llavis es mouen, vibra l'aire amb una varietat subtil, i aquesta vibració material, materialment percebuda pel sentit, porta en el seu si aquesta cosa immaterial desvetlladora de l'esperit: la idea!²

És realment tan universal el patró que proposa? L'home és animal fins que rep la idea, la paraula: això és aplicable a qualsevol ésser humà; tanmateix, el discurs es dirigeix als membres de l'Ateneu, que reuneix una classe mitjana i alta. Tal vegada no pensa en ningú més a l'hora de redactar-lo: la paraula

2 J. MARAGALL, «Elogi de la paraula» dins ID., *Obres completes*, vol. I. Barcelona, Selecta, 1970, p. 663. D'ara endavant, les *Obres completes* de Joan Maragall a la Selecta es citaran com a OC I el primer volum i OC II el segon.

viva –sembla dir– és (o pot ser) de tothom, però ho diu davant d'un públic concret i selecte, no ho llegeix al mig de Plaça Catalunya, ni ho publica de bon principi en cap diari. De fet, si l'hagués publicat en un diari o en una revista, hagués estat també bastant elitista, ja que:

[...] en España se encuentran los intelectuales en una difícil situación social: la mayor parte de la población, rural en su mayoría, está formada por analfabetos (todavía en 1900 representan el 63.8%), y esta desfavorable situación cultural limita tanto el público como las posibilidades de actuación de los intelectuales.³

Només pretenem amb això presentar el panorama davant el qual Maragall es trobava, ja que l'interès d'aquest estudi va dirigit al seu pensament i les seves actuacions en el marc intel·lectual. Cal remarcar que el mateix any de l'«Elogi de la paraula» l'autor deia: «els fruits del meu arbre van madurant sempre i no arriben mai a madurs; i això és lo que m'encanta, perquè així estic a l'ombra d'una eterna primavera».⁴ No pot ser més clara la imatge de l'avidesa del coneixement... o potser més que avidesa, amor. Un amor constant i progressiu que no troba límit, mai no arriba a madur, perquè en assolir la maduresa arribaria també a la seva fi. Si comparem ara els mots utilitzats en aquest fragment amb els de l'Elogi, ens trobem per exemple amb «llum espiritual», «idea», «eterna primavera», que tenen el mateix regust: remetent a un món més abstracte que tangible. L'únic món on es pot realitzar el seu ideal. És una Utopia en la qual regna l'home il·luminat per la idea que proposa? No. Com molt bé diu el títol, el centre del discurs és la paraula: «I així la paraula del poeta surt amb ritme de so i de llum, amb el ritme únic de la bellesa creadora: aquest és l'encís diví dels vers, veritable llenguatge de l'home».⁵ Paraula, o verb (tal com es troba a l'Evangeli segons Sant Joan): font de tot perquè és «creadora»; «Bé» perquè és «bellesa». I és la poesia el veritable llenguatge de l'home. Llenguatge universal, perquè les distincions entre llengües són completament insubstancials, mancades de sentit si es contempen amb profunditat: què és el llenguatge si no un lligam entre les persones i el món, i entre elles mateixes? I si l'objectiu dels homes és entendre's, i per això existeix el llenguatge (no entrarem aquí en el malentès d'Schleiermacher), no tindran totes les llengües la mateixa essència?

Perquè, ¿què vol dir llenguatge universal sinó expressió i comunicació de l'ànima universal? I si l'ànima universal és la bellesa amorosa que traspua per tota la Creació i en cada terra parla per boca dels homes que la terra mateixa s'ha fet en el seu amorós esforç, l'única expressió universal serà, doncs, aquella tan variada com la varietat mateixa de les terres i llurs gentes.⁶

Per tant, la paraula de la qual Maragall parla no forma pas part d'una o altra llengua, sinó que per sobre d'aquestes, cadascuna parlada pels homes de la seva terra, n'hi ha una que les uneix totes, l'abstracció de les llengües, mare i a la vegada filla de totes. Aturem-nos un moment aquí i parem esment en el fet

3 Christophe CHARLE, *Los intelectuales en el siglo XIX*, Madrid, Siglo XXI de España, 2000, p. 189.

4 J. MARAGALL, «Als estudiants», OC I, p. 742.

5 ID., «Elogi de la paraula», OC I, p. 664.

6 *Ibid.*, p. 666.

que ell mateix deixa constància que és la terra que crea els homes, i aquests parlen el llenguatge que també és a la vegada fruit de la mateixa terra; però és només el llenguatge fruit de la terra? Joan Fuster, a *Les originalitats*, planteja la comparació següent:

[...] si Unamuno era així és perquè Castella (la seva Castella) era així. Si Maragall era així és perquè Catalunya (la seva Catalunya) era així. [...] En el cas de Maragall, en particular, es pot dir que ell era alhora causa i efecte de la mateixa Catalunya. No s'ha d'oblidar que en les seves concepcions, la pàtria és «mare» i «filla» dels seus homes [...] Maragall parla sempre com a català i de Catalunya estant: d'aquella Catalunya que reuneix espiritualment i material; més encara: que floreix, aconseguida ja aquesta doble renaixença, i que és matèria i escenari de revolució [...] Un país i una època bulliciosos, en els quals la «vida» s'obre, esplèndida, amb totes les seves possibilitats i tots els seus perills.⁷

És a dir: també la manera de pensar condiona la terra. I la Terra de Maragall es troba en un moment determinat d'esplendor, i ell mateix és fill d'aquesta esplendor. No es podria entendre el poeta sense la «seva» ciutat de Barcelona, ni tampoc sense la burgesia, si bé això no comporta la seva plena pertinença a aquesta classe.

Però tornem a la idea anterior, que havíem deixat arraconada, i que de fet ha de ser el centre d'aquest apartat, el llenguatge universal mercès al qual s'assoleix l'harmonia: «i no és pas l'harmonia de fora la desitjable, sinó la de dintre; que no és pas pel soroll de les paraules que tots els homes som germans, sinó per l'esperit únic que les fa brollar diferents en la varietat misteriosa de la terra».⁸ La germanor entre tots els homes és un dels punts claus del pensament de Maragall, i cal tenir-ho en compte, ja que tornarà a aparèixer més endavant com a problema. A partir d'aquesta germanor universal i de la paraula font de vida apareix quelcom nou, això és, la conversa:

Jo tinc fe sobretot en la conversa, perquè és la manera més natural de comunicació verbal, i conté en germen tots els altres. Hi ha en ella una penetració més forta dels esperits que s'hi ponderen i s'equilibren [...] En la conversa, per fi, quan és dignament usada, la paraula hi vola lliure i graciosa amb tota la puresa del seu origen i tota la majestat del seu contingut diví.⁹

I quina conversa! Amb Maragall aquesta s'eleva molt per damunt de la quotidianitat, és molt més que l'intercanvi de paraules. No pot ser, de fet, l'intercanvi de paraules, ja que la paraula és més que vida, és l'origen. Així, la conversa és l'espai on es troben i es comuniquen els esperits, i encara més, on es poden comunicar per damunt de les llengües comunes, d'ànima a ànima malgrat parlin idiomes diferents:

7 Joan FUSTER, «Les originalitats» dins ID., *Obra completa*, Barcelona, Eds. 62, 2011, vol. II, p. 134.
8 J. MARAGALL, «Elogi de la paraula», OC I, p. 666.
9 *Ibid.*, p. 667.

Que si poseu en conversa dos homes de diferents llinatges i parlant cadascú la llengua pròpia podrà molt ben ésser que, no entenent-se en les coses més superficials, puguin, però, si amb amor arriben a parlar-se del fons de les ànimes llurs, trobar en la música ideal de les veus apassionades un so d'harmonia, una paraula, en la qual vibrin tots dos per igual: era l'única en què havien d'entendre's; i l'ànima universal s'ha manifestat a tots dos per igual en aquella comú resplendor; en allò s'hauran entès, mes, quin entendre's!¹⁰

Si la paraula és l'encarnació de la idea, i el llenguatge universal està format per totes les llengües, què impedeix la comunicació entre dos esperits? La llengua va adquirint major abstracció i idealitat. La comprensió mateixa, la conversa, són també idealitzades. Cal formular la següent pregunta: Maragall està aquí exposant una manera de veure el món realista? No. Però n'és perfectament conscient. Sap l'àmbit en el qual serà llegit el discurs i el marc en el qual serà entès. No hem de pretendre una evolució falsa en el seu pensament com ara que el poeta, amb una actitud plenament poètica, val a dir-ho, es perd en reflexions de caire espiritual fins que topa amb la Setmana Tràgica, que el desperta i el fa actuar de manera realista per primer cop. No. Maragall vivia en una Barcelona que era anomenada «ciutat de les bombes», i coneixia molt bé la realitat que l'envoltava. Ara bé, valorar la realitat en la seva mesura vol dir menysprear la paraula? Menysprear l'arma més poderosa al seu abast? Si el poeta es pren la molèstia de dedicar-li un elogi, és justament perquè en coneix la vàlua:

¿On has vist mai que una bala de fusell mati una paraula? Al contrari; les paraules ne viuen d'això; i en prenen un increment; la sang vessada els dona una realitat, que pobre d'aquell que s'hi trobi davant d'una paraula ensangonada! Malaurat aquell que té tan mort el sentit que li calgui sang per entendre una paraula!¹¹

I encara:

Y contra el espíritu no hay bombas. Las bombas pueden matarme a mí y al vecino y al primer magistrado, y a mil vecinos y magistrados; pero a la ciudad no la puede matar sino Dios. Caerán, si queréis, todas sus piedras en ruinas al estruendo de una maquinación monstruosa; pero si sobre ellas queda flotando el espíritu que las levantó, este espíritu volverá a levantarlas en más altas torres, porque en todo renacimiento hay un impulso de ir más allá.¹²

La violència no pot fer res contra la paraula, o contra l'esperit, i Maragall ho sap perquè viu envoltat de violència i d'odi: però fa una crida a tothom per sobreposar-se a l'evidència material i mirar el món amb uns ulls diferents. Mirar allò material com a efímer i caduc que és, i elevar allò que perdura:

10 *Ibid.*, p. 666.

11 J. MARAGALL, «L'alçament», OC I, 765.

12 ID., «Ésta es mi fe», OC II, p. 743, 744.

Ai amics meus! Fem-li, doncs, un temple a la paraula, que amb la seva misteriosa força creadora a tot transcendirà. Adorem el verb amb l'anhel de l'imperi de la seva llum, i aquesta adoració tota sola tindrà prou força per a transformar el món, per a crear el món segons el verb, que és aquell segons nostres desitjos.¹³

Són interessants, encara que siguin escrits uns anys més tard que l'«Elogi de la paraula», dos articles de Maragall titulats «A Ivon l'Escop» i «La Lliga del Bon Mot»: en tots dos tracta també de la dignitat de la paraula, de la llengua, i en critica el mal ús, i més quan «no li cal ira al renec del nostre poble: renega per vici, per peresa d'expressió, per voluntat de rebolcar-se en lo ínfim».¹⁴ El renec i el mal parlar no destrossen només la llengua, sinó també els que la parlen, ja que «la paraula és l'esperit mateix que va pels aires: si ella aixeca el vol, l'esperit va amb ella; si arrossega per terra, no hi ha per l'esperit esperança d'altura. Són les ales. Espolseu-les, feu-les lleugeres; si no, ai de l'aucell!». ¹⁵ Si els parlants d'una llengua (en aquest cas els catalans) no en són dignes, tampoc no estan capacitats per formar part de la civilització («la renaixença del nostre esperit particular dintre la humanitat civilitzada ens imposa una espiritual mesura, i cal que la riquesa de la nostra energia verbal sia derivada a mellors usos»),¹⁶ i la solució que proposa Maragall és la següent: «purifiquem la nostra llengua amb un carbó encès com el Profeta. I sia nostre foc l'amor. Cada vegada que obrim la boca per parlar pensem en Catalunya nostra mare, i sobretot en Catalunya nostra filla». ¹⁷ Catalunya és mare perquè és qui ha fet els catalans, però també són els catalans que la fan a ella en la mesura que es comporten o no com a bons fills. Cal purificar la llengua per elevar l'esperit del mateix poble i poder formar part de la civilització (que per a ell és sinònim d'Europa). Maragall no només dignifica la llengua: la sacralitza. L'eleva per damunt de tota la resta, a la paraula li fa «un temple»; per tant, qualsevol mal ús passa a ser profanació. Hem vist que el poble renega «per vici»; després de la Setmana Tràgica, a l'article «Ah! Barcelona...» troba una altra raó:

La bomba i el renec són, sobretot, una mateixa cosa: un desfogament destructor de la impotència per crear. L'àngel que volgué i no pogué ésser com Déu, blasfemà; el que odia la societat i no se sent fort per transformar-la, tira una bomba al mig de la plaça. El sentiment és el mateix: la impotència enrabiada.¹⁸

I a part d'aquesta raó, la impotència l'equipara a una bomba. Es pot passar de llarg la comparació, entenent-la només de manera superficial; però si tenim en compte que la paraula té més força que «una bala de fusell»... no tindrà aleshores més efecte destructor un renec que una bomba? Perquè la bomba atempta contra allò material, i el renec contra allò espiritual, i té com a conseqüència la corrupció de les persones mateixes: si la primera les mata, el segon les envileix, cosa que als ulls de Maragall segurament és molt pitjor.

13 ID., «Elogi de la paraula», OC I, p. 668.

14 ID., «A Ivon l'Escop», OC I, p. 783.

15 *Ibid.*, p. 784.

16 J. MARAGALL, «La Lliga del Bon Mot», OC I, p. 1909.

17 ID., «A Ivon l'Escop», OC I, p. 784.

18 ID., «Ah! Barcelona...», OC I, p. 776.

Així doncs, al darrere de l'«Elogi de la paraula» hi ha menys innocència del que sembla: la paraula és poder, i poca gent n'és conscient. Maragall, com a poeta, és un d'aquests pocs.

2. El poble i la turba

Començarem aquest apartat amb una citació de l'«Elogi de la paraula», en la qual es pot veure què pensa el poeta quan parla de poble: «apreneu a parlar del poble: no del poble vanitós que us féu al voltant amb les vostres paraules vanes, sinó del que es fa en la senzillesa de la vida, davant de Déu tot sol. Apreneu dels pastors i dels mariners».¹⁹

Hem vist com diferencia entre dues idees de poble: l'un és el «poble vanitós», i l'altre, el que «es fa en la senzillesa de vida». En el segon cas queda molt clar a qui es refereix: pastors i mariners. I en el primer? Diu «el poble vanitós que us feu al voltant», i aquest «us» indica que s'adreça a uns determinats receptors; tenint en compte que el discurs el fa a l'Ateneu Barcelonès, els destinataris són les classes altes i mitjanes barcelonines. És una idea de poble hereva dels romàntics, que considera que aquest està format per la burgesia. Ara bé... no hi ha aquí una petita omissió? Maragall s'oblida aquí ni més ni menys que de tota la classe proletària. Clar, no li quadra en el seu esquema. La gent vanitosa, de ciutat, i la gent senzilla, de camp. Al cap i a la fi, es tracta d'un elogi i ha de mostrar als seus conciutadans un exemple a seguir: tot s'ha de dir, aquest no és massa innovador, ja que es refugia en el tòpic del pastor arcàdic. Seria interessant, si bé no ho farem aquí, de comparar-lo amb el pastor de Víctor Català als *Drames rurals*; ella no només s'apropa a la realitat, sinó que la passa de llarg, i en el sentit contrari. Però tornant als proletaris, no és que Maragall els ignori per maldat, ni perquè els consideri inferiors: simplement, el model de vida del qual formen part no li és agradable, el considera infrahumà:

Jo no puc creure que l'últim terme del progrés humà siguin aquestes grans aglomeracions que en diem ciutats; i que la seva organització definitiva siguin aquests grans establiments de la indústria on els treballadors són, en confós ramat, esclaus de la roda d'una sola màquina gegant.²⁰

La concepció maragalliana del món és hereva del segle XIX; però no fa com els grans novel·listes francesos, Zola, Flaubert, Balzac, que són perfectament conscients del món industrial, i el tenen en compte en les seves històries. Maragall és poeta, malgrat no gosa, com Baudelaire, introduir la lletjor en els seus poemes. Parla de «pals i filferres» i de la «febrosa de sobres, més ampla que l'altra, la Rambla dels pobres» a l'«Oda nova a Barcelona», però és una visió llunyana de la ciutat; no se centra en casos

¹⁹ ID., «Elogi de la paraula», OC I, p. 665.

²⁰ ID., «Elogi del poble», OC I, p. 688.

particulars, sinó en la ciutat mateixa, i és a la Barcelona personificada a qui enumera defectes i virtuts. La gent que la pobla amb prou feines hi apareix. Sí que és cert que als articles en diaris Joan Maragall té en compte la classe obrera: podríem dir, doncs, que és als textos poètics on conserva una visió més tradicional del món mentre que als periodístics és més realista; i cal tenir en compte que els Elogis són, al cap i a la fi, poètics.

Trobem ecos goethians en el següent fragment: «de modo que el poeta-poble és el que més s'acosta al moment ideal de la poesia, i suma els millors de tants».²¹ És el poeta del poble qui el guia i a la vegada assoleix l'excel·lència dels seus versos; o millor dit, és en tant que el poeta assoleix l'excel·lència que fa un servei al seu poble. I, segurament, també com Goethe, Maragall es considerava (i era considerat, tot i que després de Verdaguer) el poeta del seu poble. És en tant que poeta-poble, doncs, que el Maragall periodista escriu a l'article «L'alçament»:

I mentre durí el crit de la terra no hi ha pobres, ni rics, ni ciutats, ni pagesies, ni partits ni res més sobre d'ella que un gran afany d'acallar-la, i satisfer-la, perquè sols quan ella sia en pau podrà cadascú ser republicà o carlí, pagès, blanc o negre, pobre o ric d'una millor manera que abans: de la única manera en què un home pot ésser ben bé lo que sia: això és, en conformitat a la naturalesa que la terra mateixa li donava.²²

Recorda al poble el «crit de la terra», que en sentir-lo esborra tota mena de fronteres entre classes i ideologies, ja que és la primera veu que han d'escoltar i obeir segons la seva naturalesa. Però no sempre empeny cap a ideals sublims, aquesta naturalesa. També condueix a la rutina i a actuar sense pensar:

[...] perquè quan a un poble se li posa al davant l'encarnació del poder que el regeix, el poble, que sent la transcendència del contacte, no pot restar indiferent: sols pot mostrar-se indiferent essent hostil; no és mai estable, sinó inestable, l'equilibri d'una cosa tant viva com el sentiment popular.²³

Heus aquí el poble ja despul·lat de la idealitat dels fragments del principi, inestable i desequilibrat. I, ho hem dit també a l'apartat anterior, no és que Maragall evolucioni, és que diferencia entre una manera de pensar més realista i una altra de més elevada, que poc té a veure a la realitat. Perquè mentre que el poble ideal es revolta d'indignació quan ho mana la terra i es deixa guiar pel poeta-profeta, el poble real acut a rebre el Rei quan visita Barcelona, només perquè és el Rei, tant se val el que hagi pogut fer o el que representi, i més quan es tracta d'un Rei adolescent. L'article «De les reials jornades», a banda

21 ID., «Elogi de la poesia», OC I, p. 679.

22 ID., «L'alçament», OC I, p. 765.

23 ID., «De les reials jornades», OC I, p. 752.

d'ésser un reportatge fidel de l'estança del Rei a Barcelona, és també el plany d'un intel·lectual que veu frustrades les seves expectatives davant d'un poble massa instintiu: «Ah! Si el catalanisme hagués tingut una veritable direcció política que hagués sabut orientar-se en la realitat del sentiment del poble de Catalunya envers el Rei, quin acte més hermós i més transcendental n'hauria pogut resultar!». ²⁴

La culpa, malgrat tot, en cap moment de la seva vida l'atribueix al poble, sinó a les classes altes, ²⁵ que no han complert la tasca d'educar el poble:

No; el pueblo no tiene la culpa, el pueblo necesita ser gobernado: la culpa es de los que no saben o no pueden ya gobernarle. Devuélvase al pueblo su aristocracia positiva, una aristocracia poseída de su papel, que tenga una fe concreta, corpórea que comunicar, una superioridad que hacer sentir, una fuerza que hacer pensar. ²⁶

Partint d'aquí, el poble tampoc no podrà ser realment democràtic mentre no tingui la formació necessària per a ser-ho, i així ho denuncia:

Para conseguir una democracia viable, lo primero que se necesita es un pueblo democrático. Y es muy extraño que una verdad tan sencilla haya escapado a la penetración o a la buena fe de algunos que en ciertos Estados actúan de grandes demócratas. ²⁷

Para hacer de nuestro pueblo un pueblo democrático (después de examinar atenta y desinteresadamente si, dadas sus condiciones de raza y de temperamento, podrá llegar a serlo algún día) es necesario vulgarizar, hacer penetrar en él ideas y teorías como las expuestas en *Los Héroes*, de Carlyle, por ejemplo. ²⁸

«Vulgaritzar» és allò que no estan disposats a fer aquells que tenen una posició assegurada en la societat, car això comportaria el risc de veure perillar el propi tro. Tot això Maragall ho tornarà a cridar més tard, després de la Setmana Tràgica, per a escàndol de les classes benestants.

24 ID., «De les reials jornades», OC I, p. 758.

25 Maragall considera que les classes altes són les que han de menar el poble, és a dir, els atribueix una funció d'intel·lectual. Tot i això, «dentro de esos grupos de la sociedad que poseen un capital intelectual por encima de la media y que, en consecuencia, cabe considerar intelectuales según una concepción sociológicamente funcionalista simplificada en su sentido actual, sólo una pequeña parte participa en los debates del momento o se define en relación a los mismos»; vg. C. CHARLE, *Los intelectuales en el siglo XIX*, op., cit., p. XXII.

26 J. MARAGALL, «El delito inmanente», OC II, p. 564-565.

27 ID., «La democracia», OC II, p. 353.

28 *Ibid.*, p. 353.

Passem ara del Poble en general al Poble català: no ens aturarem aquí a fer un estudi de les concepcions i relacions entre Catalunya, Espanya i Europa que omplen l'obra de Maragall; només presentarem uns petits comentaris, en els quals es plany per la divisió entre els catalans. El primer forma part d'un article del 1899, «Nyerros y Cadells», en el qual mostra una separació entre maneres de pensar: «pero fundamentalmente, en la marcha de las sociedades, los hombres siempre se dividirán por temperamento en dos grandes grupos: unos mirarán hacia adelante para avanzar; otros mirarán hacia atrás para no extraviarse».²⁹ L'article es clou amb la idea que Catalunya sempre es dividirà en Nyerros i Cadells, incapaços d'unir-se o acostar les respectives mentalitats. En segon lloc, també és representativa la carta que escriu a Pere Corominas, un any després de la Setmana Tràgica, arran dels conflictes entre les dretes i les esquerres catalanes:

Estimat Pere Corominas: Sí que em féu mal lo que en *La Veu* deien de vós. Fa molt temps que és un dol per tot bon català lo que us aneu dient els uns als altres. En nom de Catalunya, prou! Qui ha faltat? Tots heu faltat. Qui ha començat? Pregunta de criatures: en esperit tots heu començat, perquè abans d'ofendre-us ja us odiàveu.³⁰

Maragall no entra en la batalla campal per no empitjorar la situació, dolgut per la manca d'unitat, i encara més, pel joc brut entre uns i altres. I no és l'atac aferrissat el que critica, ans el fet d'odiar-se entre ells ja abans d'haver començat, i de ser capaços de moure's només per l'odi: «Sols quan ens ve de fora una ofensa prou forta i general per moure'ns en un odi comú, deixem d'odiar-nos els uns als altres. I llavors en diem amor a Catalunya. Trist amor!».³¹ És en l'àmbit d'un poble dividit on la funció de l'intel·lectual destaca més per la seva importància. I Catalunya, en l'època de Maragall, tenia moltes divisions: obrers/burgesos, món rural/món industrial i urbà, alfabetes/analfabets, conservadors/progresistes, catalanistes/castellanistes, clericals/anticlericals, etc. Així, l'única via que li quedava al poeta era difondre uns valors universals amb els quals tothom es pogués sentir al·ludit. Ara bé, aquests valors no van tenir la recepció necessària, ja que van topar amb molts interessos polítics, materials i ideològics.

Hi ha en Maragall un altre concepte que no podem passar per alt: la turba. A continuació veurem dos fragments que la descriuen:

Així com hem dit que el poble era un estat col·lectiu de l'esperit humà, així mateix dic ara que la multitud o gent congregada amb un objecte (públic, turba, etc.) és un estat de poble, i certament un estat inferior d'humanitat; i així com a aquell estat col·lectiu purament espiritual he dit que corresponia l'art popular més depurat, a aquest estat de congregació corpòria amb son baf de bestialitat i sos impulsos també de ramat, correspon un estat de l'art proporcionalment primitiu i rudimentari, animat per l'interès de l'acció, que és també el rudimentari de la vida (l'esforç en si) i per tant el més proporcionat al sentit confús de la massa.³²

29 J. MARAGALL, «Nyerros y cadells», OC II, p. 579, 580.

30 ID., Carta a Pere Corominas del 23 d'abril de 1910, OC I, p. 963.

31 *Ibid.*, p. 963.

32 J. MARAGALL, «Elogi de la poesia», OC I, p. 679.

I l'altre:

Mes quan se'm presenta en el seu sentit de massa humana, un apinyament de cossos amb un sol esperit abstracte, en multitud de rostres sense destriar-se'n cap fisonomia personal, en clamor de veus sense el to particular de cada una, en agitació de milers de braços alçant-se confusament de la massa informe que va i ve tota en pes i irreflexiva, moguda per un vent de passió col·lectiva, terriblement fosca com un núvol de tempestat, repugnant al sentit i temible fins en ses alegries i favors, per una mena de baf de bestialitat, de tuf de ramat que se n'aixeca... jo d'això no en dic poble, que en dic turba; i sia com sia la qualitat dels homes que la formen, la menyspreo, i no puc estimar-la ni en la seva presència física, que em repugna, ni menys en la idea abstracta de la seva col·lectivitat que se'm representa com un estat inferior d'humanitat, amorfa, caòtica encara.³³

En la turba ja no hi ha connotacions positives: és un estat «inferior d'humanitat», perquè en unir-se es comporten com a animals, incapaços de raonar. El component bestial que desprèn és evident, i Maragall parla del «tuf de ramat que se n'aixeca», i de la repugnància que li causa «la seva presència física». No és, cal aclarir-ho, un rebuig instintiu per qualsevol aglomeració de persones, sinó contra aquelles que esdevenen caòtiques i es deixen guiar només per l'odi, quan cada una de les persones que la formen, per separat, s'inclinaria cap a l'amor: «Jo no nego l'esperit creador del col·lectiu; el que abomino és l'esperit caòtic de la turba. I si no, fixeu-vos en com la passió d'una turba actua sempre més en el sentit d'odi que en el de l'amor; i com, així que la turba es desfà, l'amor es sobreposa a l'odi».³⁴ Així, no hem de veure en el poeta un simple burgès que es dedica a acusar aquells que sap que estan per sota seu per evitar que li prenguin el lloc:

[...] jutjar i condemnar aquests moviments bàrbars i caòtics mitjançant els quals l'*humus* vital, que constitueix el sediment popular en el que és social dels de la posició erecta ja assolida, amb tota la connotació «classista» que això implica: aquesta fora l'aberració que en el fons més rebutja Maragall, que se sap elevat, per classe, per posició, per cultura, però que no pot compenetrar-se amb la temença del qui és «a dalt» respecte als qui pugen, com titans a l'olimp, amb l'objecte d'assolir l'altura dels «privilegiats». Aquest moviment de temença i de covardia configura l'esperit de l'«altra turba, la conservadora» que no aspira a res, puix gaudeix ja de l'altura, recció i llum, sinó que s'uneix i associa per por que els de «baix» s'alcin sobre el seu poder ja conquerit.³⁵

Maragall rebutja doncs la turba perquè la considera l'anti-individu, ja que limita la capacitat de pensar d'aquest, i el fa actuar de manera diferent a com actuaria si no es trobés sota la pressió de la massa:

¿No heu observat en els conflictes col·lectius, en les lluites polítiques, en les topades de classes socials, entre amos i treballadors, per exemple, com les passions s'encenen i l'odi es congria per una espècie de miratge

33 ID., «Elogi del poble», OC I, p. 685.

34 *Ibid.*, p. 688.

35 Eugenio TRIAS, *El pensament de Joan Maragall*, Barcelona, Eds. 62, p. 53.

ideal que sols es forma en l'atmosfera de la multitud, en la que tot es torna monstruós i provoca la guerra? En ella el burgès és, pel treballador, un monstre d'egoisme i tirania: no és aquest o aquell burgès, sinó *el burgès* en general; i per cada un d'aquests, *l'obrer* en rebel·lia és una fera desencadenada. Però que un i altre surtin de l'abstracció, de la multitud, i es trobin tots dos sols i cara a cara, i veureu com l'acció de la presència personal, la veu de la naturalesa humana que els és comú, comença a obrar de seguida i es fa sentir en el cor de l'un i l'altre; el monstre desapareix i aquells dos homes s'estimen en la justa mida de la seva contraposició; però així que s'aparten i l'un desapareix dels ulls de l'altre, submergint-se cadascú en la seva multitud respectiva, l'odi torna a agegantar-se i el conflicte reneix enorme i sagnant a voltes.³⁶

I en un altre text ho deixa encara més clar, parlant en termes d'individualitat i esclavitud:

Sí: vuestra libertad está en vuestra *individualidad*, y vuestra esclavitud está en vuestra colectividad. Siempre que obráis por espíritu colectivo estáis más en el dominio de las leyes físicas, más cerca de la naturaleza inferior, más dentro de la fatalidad: sois más nube, más planta, más piedra, más caos. Pero a medida que os vais desprendiendo de vuestra multitud, a medida que obráis más por vosotros mismos, por vuestro impulso personal, por vuestra lucecita, por vuestra alma, os vais emancipando de aquellas leyes, vais siendo más hombres, más divinamente humanos, más humanamente divinos [...] vais cobrando alma, vais siendo un alma, vais siendo sólo para Dios.

No quiero decir solitarios, ... no quiero decir egoístas ni antisociales: quiero decir verdaderamente sociales en una sociedad de hombres libres que por lo mismo que no ponen su alma el común, lucran toda la riqueza de ella para dársela después unos a otros; dársela, pero después: lo que es de todos, no es de nadie: sólo lo que es bien de cada uno puede ser bien de todos.³⁷

En parlar de turba i individu, utilitza idees recurrents: metàfores relacionades amb la terra i la materialitat quan es tracta de turba; metàfores relacionades amb les potències espirituals de l'home i Déu quan parla d'individu. Demana, de totes maneres, un equilibri difícil: no formar part de la turba, però a la vegada no ésser antisocials. Pel model que proposa clama cap a una societat «de homes lliures» que no existeix a la pràctica en el seu temps, i potser tampoc en cap època de la humanitat. Maragall, per això, es manté sempre, no al marge, però sí independent dels partits polítics i agrupacions socials que no siguin estrictament culturals. En cap moment de la seva vida es deixa etiquetar per ningú, però està sempre al corrent de l'actualitat, atorgant-se a si mateix la funció de pacificador i mitjancer. La frase «de modo que jo m'he arribat a creure que en semblants conflictes, si un a un fossin a trobar-se els que estan en lluita, i es tractessin d'home a home, no hi hauria guerra»,³⁸ ell és el primer de posar-la en pràctica, i intenta, deixant de banda les ideologies concretes de cadascú, tractar a totes les persones com a persones que són, postura que conservarà també durant el temps posterior a la Setmana Tràgica, quan les turbes (la popular i la conservadora) perdin el sentit d'éssers humans.

36 J. MARAGALL, «Elogi del poble», OC I, p. 685.

37 ID., [Escriu fragmentari], OC II, p. 768

38 ID., «Elogi del poble», OC I, p. 685.

Abans de cloure aquest apartat parlarem de la visió que té Maragall de les associacions, ja que «la segunda mitad del siglo XIX es la época de los sindicatos y de los partidos políticos, de las asociaciones profanas y religiosas, de los clubes y las sociedades culturales y deportivas».³⁹ Catalunya no és una excepció dins del marc civilitzat, «el fet notable és que a Catalunya, regió tinguda per egoista i considerada generalment com a faltada d'esperit col·lectiu, hi hagi ara pruija d'organització del que se'n diuen *forces vives*».⁴⁰ De totes maneres, les associacions de les quals parla Maragall són més culturals i espirituals que no pas polítiques. La que li cau més a prop com a cristià és la parròquia: «per aquesta acció parroquial comuna, el pobre es fa germà del ric, perquè a proporció cadascú es fa igual, ja que fa tot el que pot; i el que és més: el ric es fa germà del pobre: el que davant del regne de Déu és dignitat molt més envejable».⁴¹ No cal parar-se a pensar si és o no cert que dins l'Església tots són iguals: els resultats de la Setmana Tràgica, en la qual els «pobres» cremen els temples, són prou explícits. Malgrat tot, Maragall seguirà defensant un cristianisme primitiu basat en la igualtat. És interessant també com parla del jovent i les agrupacions juvenils:

Porque quien dice juventud dice vagas aspiraciones e impetuosos arranques por algo nuevo, noble, generoso, irrealizable quizá en la mísera relatividad de los hechos, pero que tiende a un absoluto hermoso y deseable que, si no es, debería ser, y cuya sola idea resulta siempre fuente de elevación y de progreso humano: quien dice juventud dice ¡Excelsior!⁴²

«Excelsior!» és la paraula: la joventut és la vida, la renovació de l'esperit, que ha de guiar cap a un nou camí, diferent dels que els seus pares i avis van escollir:

No; no debemos sufrir, que porque no acertamos a condensar nuestras aspiraciones y nuestros anhelos en una palabra como la de *razón*, que empequeñecieron nuestros abuelos, o la de *libertad*, que han desacreditado nuestros padres, se nos tenga por espíritus apagados, por pozos secos, por perdurablemente ineptos e impotentes. No; mucho sentimos vibrar y moverse en nosotros, mucho anhelamos y presentimos, mucho tenemos que decir y mucho *podemos* hacer.⁴³

Joventut és, per a Maragall, la màxima elevació de l'esperit perquè conté vida i bellesa. Està segurament pel damunt del *status* de poble i molt per sobre de la turba: de fet, podria considerar-se ben bé el contrari de la turba, perquè mentre que aquesta aniquila l'individu, la joventut en potencia la força creadora. Tanmateix, també té els seus riscos, i així ho diu als estudiants:

39 C. CHARLE, *Los intelectuales en el siglo XIX*, op. cit., p. 152.

40 Jaume BROSSA, «Catalanisme i socialisme» dins Vicente CACHO VIU (ed.), *Els modernistes i el nacionalisme cultural*, Barcelona, La Magrana, 1984, p. 212.

41 J. MARAGALL, «La parròquia», OC I, p. 702.

42 ID., «La juventud conservadora», OC II, p. 334.

43 ID., «La nueva generación», OC II, p. 346.

Mes ara veig que us heu acoblat nombrosos, alçant bandera, i això em fa estremir d'inquietud i d'esperança; perquè si aplegant-vos en un clos heu renunciat a la vostra lliure rialla, ¿què podreu ja? Doncs jo us dic: La bandera que heu alçat sia l'esperit se la vostra rialla, i no en vulgau d'altra: perquè l'esperit de la vostra rialla és l'ideal que la bellesa del món us inspira.⁴⁴

La seriositat és el perill de la joventut, perquè implica la manca d'il·lusió i empeny que l'ha de caracteritzar; la seriositat lliga a la terra, mentre que la rialla eleva l'ànima del qui riu i del seu poble, «i veus aquí com la rialla del jovent, la rialla en nom de l'ideal, ve a ésser com les ales d'un poble per a la seva ascensió eterna».⁴⁵ Ara bé, la idea que Maragall tenia de joventut no era únicament seva, ans al contrari, formava part del pensament modernista de l'època, com es pot veure en els dos fragments que posarem a continuació de l'article «Els dos esperits», escrit per Gabriel Alomar a la revista *Catalònia*:

Els pobles vencen per la joventut. Aquesta joventut pot ésser física o moral [...]. És la joventut de les races que no estan encara corrompudes i emmetzinades pel poder i l'exagerada riquesa, ni per la consecució de totes les aspiracions d'una societat arribada a l'edat d'or i, per tant, a la decadència.⁴⁶

I també:

La joventut moral és la que neix de l'ordre col·lectiu. La idea nova, l'aspiració assedegada que comença manifestant-se en els tractats de filosofia individual, de protesta contra els règims establerts i els modes d'existència social que dominen, i en la lírica dels esperits indòmits, aïslats en contínua rebel·lió, acaba per conquerir a la fi les masses i passar a ésser el patrimoni nacional, el somni del benestar futur, el punt de mira de tota la raça.⁴⁷

Maragall, a banda de fer discursos o parlar d'institucions ja existents, també intentà crear un ideari, però desentona una mica amb els de l'època. El seu objectiu és el de netejar la llengua catalana de blasfèmies i paraules malsonants en general, i així fa una crida convidant tothom a formar part de la «Lliga del Bon Mot»:

Aquí no hi ha juntes, ni reglaments, ni domicili, ni paper timbrat, ni representacions que hi valguin: tots hi som, cadascú a casa seva, i tots plegats al carrer: tots la representem a tota, i ningú representa un sol dels seus confreres. Vagi aquest a la Iglésia, i l'altre a la lògia, i l'altre al club, i l'altre a la romeria: si allí pugna pel bon parlar, en allò és nostre, i en lo demás serà de qui el vulga.⁴⁸

44 ID., «Als estudiants», OC I, p. 742.

45 *Ibid.*, p. 743.

46 Gabriel ALOMAR, «Els dos esperits» dins Vicente CACHO VIU (ed.), *Els modernistes i el nacionalisme cultural*, op. cit., p. 185.

47 *Ibid.*, p. 168.

48 J. MARAGALL, «La Lliga del Bon Mot», OC I, p.

No fa distincions ni per classes ni per ideologies, hi inclou tothom que hi vulgui participar, amb llibertat, tan sols amb el compromís de parlar bé. La idea segurament no és entesa, el seu ideal xoca amb la realitat de les persones que el llegeixen, massa acostumades tal vegada a allò organitzat i planificat, i gens preparades per al que ell proposa, que és una unió d'esperit.

Jo em pensava que la Lliga del Bon Mot era purament aquell esperit comú de veneració a la paraula humana com a cosa sagrada, derivant, per l'especial amor a la llengua pròpia, a redimir-la de baixesa, aixecant-la un xic més cada dia envers la llum de l'Esperit. I tenia una gran fe en que això només calia que un ho hagués dit perquè en substància ja hi érem, i sols ens mancava reconeixe'ns-hi.⁴⁹

La proposta de Maragall, doncs, que no era inversemblant, ni difícil, ni impossible, mostra la topada que tindrà en tot moment amb el poble, és a dir, amb tots els ciutadans que seran incapaços de correspondre a les seves expectatives.

3. La ciutat de les bombes

Un últim apartat abans d'entrar en la figura de l'intel·lectual i l'actuació de Maragall arran de la Setmana Tràgica –i és que, altrament, podria semblar que aquesta baixa del no-res. És de sobra conegut que Barcelona era anomenada la ciutat de les bombes, però són suficientment coneguts els testimonis que en deixa el poeta als seus escrits? Ens ha semblat interessant deixar-ne constància en aquest treball, per veure també com entenia Maragall els moviments obrers i l'anarquisme. Una de les coses que deixa clares és la següent: el poble baix (com ell l'anomena) no en té cap culpa. Els causants són les classes altes, que prediquen allò que no són capaces de complir:

Esto no tendría nada de particular si muchos de los que con fruición (ahora de buen tono) han asistido a tales espectáculos, no fueran después por ahí predicando paciencia y resignación cristiana a los que sufren y carecen de todo, a aquellos para quienes todo el año es durísima y forzada cuaresma. Estos infelices podrán preguntar severamente a aquellos afortunados en nombre de qué fe religiosa los exhortan.⁵⁰

Aquest fragment pertany a un article en el qual Maragall critica aquells cristians de la classe benestant que van a missa a sentir predicar sobre el dejuni i la penitència i després surten i van al teatre en temps

49 *Ibid.*, p. 785.

50 J. MARAGALL, «Las representaciones de Madame Judich en cuaresma», OC II, p. 345.

de quaresma. Com poden queixar-se aleshores del poble malcontent si són ells mateixos els que creen el malestar, mostrant l'esplendor de la seva riquesa al davant de «aquellos para quienes todo el año es durísima y forzosa cuaresma»? I encara podria semblar que això d'anar al teatre en temps de quaresma ho fan innocentment, de costum, però el 7 de Maig del 1890 deixa un altre testimoni del mal paper que fa la burgesia després d'uns dies d'aldarulls, encara no finits del tot, amb motiu de la vaga general:

Avui los burgesos representen lo paper dels aristòcrates francesos d'ara fa cent anys, i com hi ha món, creia que eren més pusil·lànimes. Quan encara hi ha molts oficis en vaga (En Blanco los va fent transigir d'un a un) i los anarquistes campen pertot, se necessita valor per anar-se'n de frac amb dones i cotxe, el cor de la burgesia barcelonina, a lo lloc que ha de saltar primer a la vista dels que ens volen mal.⁵¹

És doble la bestiesa que fan: en primer lloc, perquè posen en perill la seva vida, ja que «los anarquistes campen pertot», i en segon lloc, perquè mostrar un desplegament de riquesa, «de frac amb dones i cotxe», no pot fer res menys que escalfar de nou els ànims del vaguistes i allargar encara més els aldarulls. De totes maneres, Maragall es resigna a la ciutat tal com és; i així, el mateix mes escriu:

Barcelona, Barcelona, ciutat burgesa, humida, aplanadora, ah burgesia, ah muretons i flassades, gènere tou i de poca consistència, ah mitjania, en riquesa, en posició, en tot, ah! Símbol de tota mitjania, tu Barcelona m'has ben fotut!!!... I enmig de tot n'haig de donar gràcies a Déu i em resigno a ésser barceloní en tota la força i extensió de la paraula.⁵²

La seva resignació és més significativa del que sembla: no és un acceptar de mal grat, sinó que ha de «donar gràcies a Déu», perquè és justament la Burgesia qui dóna vida i caràcter a la ciutat que s'estima, la «seva» Barcelona. Altrament, el fet que s'avingui a «ésser barceloní en tota la força i extensió de la paraula» no s'ha de prendre com una adhesió total a la classe burgesa, ja que més tard escriurà el següent:

Ja he rebut carta teva: Mare de Déu que ets un neula. ¿Per què m'has tractat de futur burgès, fent-me un tipo deliciós a la mena dels de La Bruyère (ho he llegit a tothom i los ha entusiasmat) quan saps que tinc més talent que tu, que he fet més *rêves* que tu, i que si ara no en faig tants és per què no tinc temps?⁵³

51 ID., Carta a Antoni Roura del 7 de maig de 1890, OC I, p. 1098.

52 ID., Carta a Antoni Roura del 6 de maig de 1890, OC I, p. 1098-1099.

53 ID., Carta a Antoni Roura del 22 d'octubre de 1890, OC I, p. 1101.

Es considera per tant burgès i no burgès a la vegada, tot i que és gràcies a la seva posició social que es pot permetre viure sense treballar; però és curiós que una de les raons per les quals defensa que no és burgès (com a mínim, de la mena que li ho pinta Antoni Roura) és perquè té «més talent» que ell. Ara bé, la problemàtica pertinença a la seva classe no vol dir que no senti, instintivament, el mateix que els altres envers les classes obreres revoltades:

De tant en tant se sent algun tiro llunyà, i encara que anant amb cuidado i no acostant-se a certs sitis no es pot dir que hi hagi perill, no vull anar a embrutar, amb lo contacte de la xusma innoble, la dolcíssima impressió que m'han causat les teves lletres.⁵⁴

Ja només el fet d'anomenar-los, en privat, «xusma innoble», en diu prou. I en el següent fragment infantilitza la vaga, comparant els vaguistes amb qui fa campana. Però també se'n riu, de l'alarma dels de la seva pròpia classe:

[...] i los anarquistes criden «morin els burgesos» i quan un oficial de la guàrdia civil crida «¡Preparen!» apreten a córrer fins a perdre's de vista. I los obrers se passegen fumuts de fàstic, no sabent que fer, com nosaltres quan fèiem campana. Però lo més bonic és l'alarma del burgesos. Durant los últims dies d'abril se va estendre un pànic tan horrorós que semblava que vingués la fi del món.⁵⁵

Pel que fa a les bombes, també en fa menció en algunes cartes. I no només afecten materialment, sinó que a més a més desestabilitzen el sistema creant inquietud entre la gent i respecte a la política:

Comença a passar lo agut de la impressió de la bomba del Liceu, però ha deixat senyal. No sé si el Liceu tornarà a ser mai més lo que era. Per de prompte s'ha resolt que quedés tancat. La gent no va als teatres, i va a missa amb por. [...] Ademés hi ha certa intranquil·litat política. Lo de Melilla i els desencerts i falta de fe dels governants en la política que segueixen, la incapacitat dels conservadors per succeir an aquest govern ni defensa social, ni pla ni concert, ni homes nous en perspectiva, fa que en el fondo es consideri a Espanya com un estat acabat que viu en plena anarquia i que només s'aguanta per l'impuls adquirit. La gent va a la seva feina, els municipals al seu punt, els empleats a l'oficina i els soldats a la formació perquè sí, perquè ahir hi van anar i tenen pres aquest costum; no perquè hi hagi força social que obligui a ningú a fer res, ni dongui cohesió al total. Estem en complet estat de nebulosa.⁵⁶

54 ID., Carta a Antoni Roura del 4 de maig de 1890, OC I, p. 1097.

55 ID., Carta a Antoni Roura del 3 de maig de 1890, OC I, p. 1096.

56 ID., Carta a Antoni Roura del 24 de novembre de 1893, OC I, p. 1112-1113.

Considerar Espanya «un estat acabat que viu en plena anarquia» és fer-se conscient de la situació de manera brutal. Tot amb tot, què es podia esperar d'un govern que prefereix transigir amb l'anarquisme que amb el catalanisme? Maragall veu Catalunya, la gran regió industrial, com una indústria gegant, sense ànima, sense persones realment vives perquè no tenen voluntat més que per repetir maquinalment allò que estan acostumats a fer. Els que manen tan sols troben una solució factible per als problemes, i és la repressió, que no fa més que causar una por i un malestar renovats:

Dilluns van afusellar els sis anarquistes de Montjuïc, i ja tornem a estar amb l'ai al cor. Lo del Liceu s'anava oblidant, i el dia de la despedida d'en Novelli al Líric [...] el teatre estava brillantíssim. Però ara ja tornem a estar espantats, perquè ja se sap, ha de venir la revanxa dels Henry. Ja t'asseguro que estem frescos. Avui Corpus hi havia molta por per la processó. Però tot lo dia ha estat un desfet d'aigua [...] i la processó no ha sortit.⁵⁷

Però si la bomba del Liceu afecta Maragall, encara més ho fa la de la processó de Corpus, perquè les víctimes són «gent més innocent»:

Ja hauràs sabut lo de la bomba de la processó de Santa Maria i les desgràcies; és un fet d'una estupidesa i una ferocitat que espanta. Les víctimes foren gent més innocent i menos calificada que la del Liceu, i això fa encara el fet més bèstia i repugnant; però siga que la calitat (almenys superficial) de les víctimes influeixi involuntàriament en l'apreciació del fet, siga que ja ens anem acostumant a les bombes com si fossin un tifus, lo cert és que aquest atemptat no ha fet ni la centèsima part de l'efecte que va fer el del Liceu. Observo en la Prensà estrangera que Barcelona (per tan tristes causes) va prenent cert to de ciutat *europèa*, cosmopolita.⁵⁸

Les bombes, com els aldarulls, van esdevenint rutinaris, com Maragall escriu el 1892: «aquí hem tingut durant una setmana "huelgas", tiros, cargues de cavalleria, estat de siti, etc. etc., però fa quatre o cinc dies que tot s'ha anat acabant i ja ningú se'n recorda».⁵⁹ També el 1907 dirà sobre les bombes: «Aquí an això de les bombes ja ens hi anem acostumant, no sé si per bé o per mal nostre. Però sia com vulla, a mi em sembla que sempre val més no espantar-se que no pas espantar-se».⁶⁰ I, a «La bella victòria», el 1906:

A fuerza de terror nos vamos tranquilizando, y a fuerza de frescura nos vamos indignando; es una doble merced que nos hacen los bombarderos y los ministros de la Corona. Es aquel temple de que hablábamos el otro día;

57 *Ibid.*, p. 1114.

58 J. MARAGALL, Carta a Antoni Roura del 20 de juny de 1896, OC I, p. 1122.

59 ID., Carta a Antoni Roura del juny de 1892, OC I, p. 1105.

60 ID., Carta a Joaquim Ruyra de l'1 de febrer de 1907, OC I, p. 1146.

del fuego al agua, del agua al fuego, y martillazo que te crió.

Esas bombas que van cobrando un cierto ritmo y que van en camino de poder anunciarse con periodicidad fija son un *memento homo*; constituyen una familiarización con la idea de la muerte que comunica una gran seriedad a todos los actos de la vida.⁶¹

5. Panorama intel·lectual de l'època

No deixa de ser difícil explicar breument la importància de la figura de l'intel·lectual europeu i cal tenir en compte els nombrosos estudis que ha generat aquest tema. En aquest treball ens basarem en el de Charle, *Los intelectuales en el siglo XIX*. Després d'haver fet un repàs al panorama europeu, ens centrarem en el cas català.

En primer lloc, si parlem d'Europa, cal tenir en compte el context, en el qual «no es posible encontrar homogeneidad ni siquiera dentro de las fronteras estatales, en gran medida artificiales, en cuyo interior viven unos junto a otros, sin mezclarse verdaderamente, los grupos sociales y/o nacionales».⁶² Només a partir d'aquesta mescla de races i cultures es pot entendre tant la figura com la funció de l'intel·lectual: «los intelectuales del siglo XIX han creado una gran parte de las normas culturales de los distintos países. En más de un aspecto hemos aceptado su herencia, e inconscientemente influyen en nuestra percepción cultural y social».⁶³ També cal tenir en compte que el segle XIX es caracteritza pel naixement de la classe obrera i la burgesia, les revoltes socials, els esforços d'unes monarquies cada vegada més anacròniques per conservar els trons, etc. A més a més, l'alfabetització, malgrat vagi en augment al llarg del segle, és minsa dins de l'estat espanyol:

Estas angostas circunstancias muestran la dirección que adoptará sobre todo la lucha de los intelectuales entre los años 1890 y 1900: educación del pueblo en la tradición de la Ilustración y contra la Iglesia (lo que, como en Francia no es posible sin una orientación anticlerical); la ampliación de la libertad de pensamiento y de los derechos democráticos, y su defensa frente a las intervenciones del Estado y del ejército (es decir: antimilitarismo, lo mismo que en Francia), y apertura respecto a las nuevas corrientes intelectuales de Europa.⁶⁴

Aquest paràgraf és representatiu de l'àmbit europeu, ara bé, es pot incloure la intel·lectualitat catalana de fi de segle i, sobretot Joan Maragall, en aquest grup? El que es pot eliminar ja d'entrada és el «contra la Iglesia», ja que ell, a més de ser catòlic, estava ben relacionat amb les autoritats eclesiàstiques. Sí

61 ID., «La bella victoria», OC II, p. 721.

62 C. CHARLE, *Los intelectuales en el siglo XIX*, op. cit., p. 5.

63 *Ibid.*, p. XXVI.

64 *Ibid.*, p. 186, 187.

que és cert que proposa, abans però sobretot després de la Setmana Tràgica, una religiositat que no s'adiu amb la convencional, tal com veurem més endavant, però no vol la destrucció de l'Església, sinó la seva renovació. Hem vist en l'apartat anterior la lluita pels drets democràtics i com acusava el govern de tancar les portes a la veritable democràcia en negar al poble una educació democràtica corresponent. Pel que fa a l'antimilitarisme, ressalta clarament tant als seus articles com als poemes de l'època de la Guerra de Cuba; i l'obertura cap a nous corrents no és només pròpia en ell sinó també en els altres intel·lectuals catalans de l'època.

Maragall presenta també trets característics dels intel·lectuals de la primera meitat de segle:

[...] dos peculiaridades del comportamiento social de los intelectuales de la época, mediante las que se diferencian claramente de los intelectuales del período inmediato posterior: el culto al yo —aun cuando este yo se entienda, como entre los románticos, como representante de lo universal— y la creencia de que, en el ámbito de la política, las minorías activas son capaces de arrastrar a los demás grupos sociales por la sola fuerza del ejemplo y de la palabra hablada y escrita.⁶⁵

El culte al «jo» es dona en ell d'una manera molt particular, i pel que fa a la confiança de poder arrossegar tots els grups socials mitjançant la paraula i l'exemple, és ambigu: en part té fe a ser escoltat, ja que escriu als diaris, però aquesta fe es perd completament després dels esdeveniments de la Setmana Tràgica.

Maragall, doncs, no es pot considerar un cas excepcional, és el fruit d'una època determinada de la història d'Europa: «los modelos de escritores en los Estados de la periferia europea son, en los años setenta, hombres como Dickens, Hugo, Ibsen o Zola, en los que se une la independencia económica con la influencia social».⁶⁶ La independència econòmica és clau també per al nostre intel·lectual, ja que sense aquesta la influència social es veuria pervertida segurament per interessos polítics, econòmics, etc. Així doncs, el fet que Maragall pugui viure sense dependre de cap organisme polític ni de cap personatge important és un punt bàsic per entendre la seva actuació. Cal afegir també que encaixa perfectament en la conclusió que treu Charle sobre la provenença social dels intel·lectuals:

En vista de esta situación, es posible sacar de los datos existentes la conclusión de que los miembros de los distintos grupos intelectuales proceden en su inmensa mayoría de la burguesía y de las clases medias, que es más raro que provengan de la pequeña burguesía y, sólo en casos excepcionales, del pueblo.⁶⁷

65 C. CHARLE, *Los intelectuales en el siglo XIX*, op. cit., p. 17.

66 *Ibid.*, p. 96.

67 *Ibid.*, p. 118.

A l'estat espanyol el panorama difereix una mica de l'uropeu, atès que es tracta d'un país més endarrerit, pel que fa tant a l'alfabetització, com a la industrialització:

En España no se produce la expansión hasta más tarde, y Barcelona, la ciudad industrial, compite también en el ámbito intelectual con Madrid, la capital política, ya que posee una burguesía emprendedora y un público con un más alto grado de formación, a la vez que se beneficia del surgimiento de un nacionalismo catalán que pone en tela de juicio la preeminencia castellana.⁶⁸

Respecte a la política, es pot inserir dins el marc dels estats europeus centralitzadors:

Según el grado de centralización podemos trazar aquí un espectro: a un lado están los países fuertemente centralizados: Francia, Inglaterra, Rusia y, en menor medida, España y Austria [...] en el primer grupo, la penetración capitalista y la industrialización del libro y las revistas llevan a un nuevo reforzamiento de las capitales [...] A pesar de este predominio surgen en ocasiones influyentes órganos de prensa en las provincias, como por ejemplo en Barcelona.⁶⁹

Aquests dos fets, que Espanya (exceptuant Barcelona i el País Basc) no entri en la revolució industrial fins més tard, i que a la vegada ho centralitzi tot a la capital, provoquen evidentment una gran tensió entre les regions industrialitzades –posseïdors d'un pensament propi més progressista–, i Madrid també fa el seu esforç per redissenar-se. Els intel·lectuals de l'estat espanyol, doncs:

[...] tienen por una parte que defender la libertad en el nuevo frente de las luchas sociales, cada vez más intensas, que se desarrollan en las regiones industriales, mientras por otra parte se ocupan de hacer una nueva valoración de toda la cultura española tradicional y de sus deficiencias.⁷⁰

No és comparable tampoc com afecta la pèrdua de les últimes colònies a Barcelona o a la resta de l'estat, ja que la Ciutat Comtal havia d'afrontar a més a més el problema que suposava l'anarquisme: «al costat de la Catalunya agitada, amb les seves bombes i la seva prosperitat, els seus nous partits i les seves noves ambicions, la generació del 98 descriu, pel seu compte, l'Espanya castellana».⁷¹ També és cert que la Guerra de Cuba va tenir també alguna influència en el panorama intel·lectual català, malgrat no ésser el centre de les seves reflexions, i en són una mostra els «Tres cants de guerra».

68 *Ibid.*, p. 100.

69 *Ibid.*, p. 98.

70 *Ibid.*, p. 189.

71 J. FUSTER, «Les originalitats», *op. cit.*, p. 135.

Culturalment, l'Església continua conservant a Espanya un poder que ja ha perdut en gran part a la majoria d'Europa: «la iglesia católica española, sobremanera ortodoxa, sigue controlando una parte importante del sistema educativo»⁷². També existeix una censura que no deixaran de notar els que tinguin un pensament diferent al que pretén Madrid, tot i el creixement de la premsa: «La prensa ha crecido y, gracias a la ley de 1883, disfruta de una cierta liberalización, pero sigue estando sometida a los controles y las intromisiones arbitrarias del ejército y del poder político».⁷³ Hi ha dures crítiques contra tot aquest sistema en l'època de Maragall:

No podem tolerar, en fi, l'hegemonia d'aquesta Espanya negra, tota plena de supersticions, paralitzada per la rèmora dels convents; aquesta Espanya morta de la inacció, de la crueltat, de la peresa, on tots aspiren a viure del pressupost, encara que sigui en classe d'*esbirros*; d'aquesta Espanya que no mira cap endavant ni cap enfora, als punts on es treballa i es pensa.⁷⁴

De fet, el poeta mateix ens deixa alguns testimonis de la censura i la vigilància a la qual estava sotmès qualsevol article que volgués ésser publicat, com per exemple la carta a Josep Soler en la qual parla de la problemàtica introducció de Nietzsche:

Ja he fet l'article de Nietzsche, ja està imprès de proves, però ara me'l faran passar pel sedàs de la censura eclesiàstica. Això a la llarga m'e..., què tantes camàndules! I és clar, des del seu punt de vista tenen raó que els sobra. En Mañé diu que sóc com un xicot que *flanê* pel carrer i se'n va saltant i picant de mans darrera cada música que passa. És molt just. ¿Però per ventura això no és lo bonic? Diu que lo que em falta és verdader esperit cristià, que si el tingués a dins veuria totes les coses d'una altra manera i no tindria l'entusiasme tan fàcil: que entre uns articles i altres portaré la confusió a l'enteniment dels lectors del «Brusi». Jo trobo que no hi fa res que es confonguin una mica. Què tantes certituds i què tantes conviccions!⁷⁵

Es podrien comentar moltes coses d'aquest fragment a banda de la censura, com ara la relació de Maragall, catòlic, amb les autoritats eclesiàstiques, que en alguns casos l'exasperen per la seva reticència a les noves idees, o la seva voluntat, com a intel·lectual, de fer dubtar, de la qual parla també Joan Fuster: «no comprenia que s'escrivís per fer dubtar, per fer dubtar perquè sí»,⁷⁶ però a la vegada tampoc no se sentia còmode, com ell mateix diu, amb «tantes certituds» i «tantes conviccions». Maragall volia fer vacil·lar i repensar allò que veien com a inamovible a la gent que es considera posseïdora de la veritat absoluta.

72 C. CHARLE, *Los intelectuales en el siglo XIX*, op. cit., p. 186.

73 *Ibid.*, p. 186.

74 Pompeius GENER, «La Qüestió Catalana» dins V. CACHO VIU (ed.), *Els modernistes i el nacionalisme cultural*, op. cit., p. 269.

75 J. MARAGALL, Carta a Josep Soler i Miquel de l'1 de juny de 1893, OC I, p. 1152.

76 J. FUSTER, «Les originalitats», op. cit., p. 130.

Un altre exemple no només de la censura, sinó també del perill que corria un intel·lectual de perdre la llibertat, és el següent:

No llegaron a encarcelarme por «La Patria nueva» porque el *Diario de Barcelona* es aquí una institución; me procesaron tontamente y después sobreseyeron. A nuestro delirio de grandezas corresponde un delirio de persecuciones del Estado; sus agentes han dicho aquí que se sienten dispuestos a transigir con el anarquismo (en el mal sentido de la palabra) antes que con el catalanismo; y lo hacen: en todo ven separatismo, y ésta es la peor señal.⁷⁷

És interessant el to de mofa amb el qual Maragall parla del possible arrest, «me procesaron tontamente», en part motivada per la seguretat que li proporciona haver escrit per al *Diario de Barcelona* i en part per l'estretesa d'idees del govern central, que prefereixen l'anarquisme abans que el catalanisme (es clar que les bombes les tiraven a Barcelona, no pas a Madrid).

Del moviment intel·lectual que es produïa a Catalunya, doncs, se n'ha de parlar a part del de la resta de l'estat. Els artistes i pensadors catalans eren:

[...] fills de fabricants o de burgesos enriquits amb el comerç a les Antilles, la independència econòmica els va permetre, apart d'un contacte més fluid amb París, poder-se dedicar a un afer aleshores tan poc rendible com era escriure en català; i –fet encara més important– renunciar, quan la pròpia consciència catalanista així els ho exigís, a tota col·laboració a la premsa barcelonina que es publicava en castellà.⁷⁸

No depenien doncs del poder central si no era per la censura: la comunicació amb Europa era bàsica per a la seva formació i la seva manera de pensar i, al costat d'aquesta, Espanya no feia un bon paper. A continuació veurem alguns fragments d'articles de diverses revistes de l'època. A *L'Avenç*:

[...] el moviment intel·lectual de Catalunya no deu, no pot ésser una excepció enmig de son segle i que per lo tant ha de marxar amb ells.⁷⁹

Lo que és en la pràctica, per tots conceptes dependim de l'estranger. Fa cosa d'un segle, precisament des de la guerra de la independència, que Espanya, en l'ordre intel·lectual, no ha sigut original amb res: tot és imitació o còpia servil de lo de fora de casa⁸⁰

77 J. MARAGALL, Carta a Miguel de Unamuno de l'1 de juny de 1900, OC II, p. 930.

78 V. CACHO VIU, «Pròleg» dins ID., *Els modernistes i el nacionalisme cultural*, op. cit., p. XX.

79 Redacció de la revista *L'Avenç*, «Nostre programa» dins V. CACHO VIU (ed.), op. cit., p. 15.

80 Alexandre CORTADA, «La campanya autònom-federalista d'en Xavier de Ricard» dins V. CACHO VIU (ed.), *Els modernistes i el nacionalisme cultural*, op. cit., p. 75.

A La Renaixença:

Suprimeixi's avui per avui la cultura que ve a Catalunya per intermediació de la llengua francesa, i en poc temps deixarem d'ésser un poble de l'agrupament de civilització europea. [...] Acudim al francès, que ens serveix d'intermediari, per assimilar-nos la cultura de l'agrupament de la civilització europea.⁸¹

A la revista *Catalònia*:

En lletres i en art som bastant estrangeristes. Creiem fermament que ens és indispensable el perfet coneixement de lo que produeixen els països que en saben més, perquè nosaltres puguem produir amb més traça i millor, i fins més a la catalana. Al dir països estranys devem fer una excepció per a Castella: cada dia creiem més que no ens convé gaire el contacte intel·lectual amb els castellans: ja n'hi ha prou amb el comercial i polític.⁸²

I a la revista *Joventut*:

Volem el millorament de nostra terra, i sa purificació de les costums gitanesques i de les tendències semítiques bordes que ens han arribat de l'altra part de l'Ebre, no pas ara solament, ni en el segle XIX, sinó dels del 1400, i potser des d'un xic abans.

Conforme amb el caràcter que ens donen la raça, la vegetació, el clima, la situació geogràfica i les bones tradicions catalanes de les edats passades, voldríem organitzar Catalunya en harmonia amb el concert (no polític) del restant Europa.⁸³

De totes maneres, no és que a Catalunya tothom s'inclini cap a la modernització. *L'Avenç* distingeix entre dos partits dins el catalanisme, «los primers desitgen que el catalanisme siga una arma de reacció per a usar-la quan més convinga; i els altres desitgen col·locar-lo en lo carro de la moderna civilització».⁸⁴ A més a més, hi ha la divisió entre els que miren endavant i els que miren endarrere, com deia Maragall a «Nyerros y Cadells». I cal tenir en compte que «quan el catalanisme entrà de ple al combat polític, a la darrerria del segle XIX, la burgesia catalana es trobava al començament de la davallada; ja no era la classe social que arriscava béns i vides [...] en defensa de la llibertat i del progrés»;⁸⁵ es tractava d'una classe més acomodada i més conformista amb el govern mentre aquest no toqués els seus interessos econòmics, malgrat també s'interessés per la cultura. Cal sumar a tot això el lerrouxisme, que reunia gran part de la classe obrera i «fou un típic moviment verbalment revolucionari, però incapaç d'engendrar altra cosa que l'aldarull, la revolta eixorca i la crema de convents», i el fet que «cap grup, però, no tenia una veritable capacitat revolucionària, ni una idea clara d'allò que calia fer».⁸⁶

81 Joaquim CASAS-CARBÓ, «Catalunya Trilingüe» dins V. CACHO VIU (ed.), *op. cit.*, p. 158.

82 Redacció de la revista *Catalònia*, «Tasca» dins V. CACHO VIU (ed.), *op. cit.*, p. 217

83 P. GENER, «Avant sempre» dins V. CACHO VIU (ed.), *op. cit.*, p. 235.

84 Redacció de la revista *L'Avenç*, «El nostre propòsit» dins V. CACHO VIU (ed.), *op. cit.*, p. 3

85 Josep BENET, *Maragall i la Semana Trágica*, Barcelona, Eds. 62, 1965, p. 24.

86 *Ibid.*, p. 31-32.

El panorama, doncs, exigia noves maneres de pensar, en sintonia amb la modernitat, i n'eren portaveus revistes d'ideologia també profundament catalanista, que buscaven l'emancipació del poble català a partir no només de les lleis i de l'economia, sinó també del pensament: «quina veritable emancipació no representen aquells pobles que aporten un pensament nou, senyalen una via desconeguda, en la marxa de la humanitat envers el seu perfeccionament!»;⁸⁷ «un país no es regenera només per l'anivellament dels pressupostos, ni amb concerts econòmics, sinó amb una constant tasca per elevar la cultura individual»;⁸⁸ i també «tots els pobles o races que han volgut ésser lliures, han necessitat més que conquerir la llur llibertat material: per a ésser veritablement mestre d'ells mateixos, han hagut de tenir també un pensament propi».⁸⁹ A més a més, el catalanisme no els empeny a valorar tot el que és català per l'únic fet de ser-ho, i en les seves bases ho deixen clar: «el patriotisme no ha de ser absolut i incondicional, perquè l'absolut no existeix. El català modern vol, sobretot, llibertat, dret a l'examen i a la crítica, a la investigació».⁹⁰ El catalanisme progressista finisecular, doncs, clama per la llibertat juntament amb les altres veus que ressonen provinents d'Europa.

6. Intents de Joan Maragall d'influir en la societat abans de la Setmana Tràgica

El cas de Maragall es fa de mal encasellar: no és catalanisme progressista, ni (encara que potser s'hi acostava més) catalanisme conservador. I ell no només és conscient de la dificultat que tenen a l'hora de definir-lo, sinó que se'n riu, d'aquesta confusió:

Vaig seguint la vida activa. *La Renaixença* em va envestir amb un article de quatre planes sobre els dos articles meus a *La Vida Regional*; diu que jo desprecio el passat i em ve a tractar de racionalista. En canvi *L'Avenç* en un article d'en Cortada titulat «Les idees noves en el *Brusi*» diu que «poso» de modernista, que puc passar per un refinat, per un *dillettante*, però que encara miro massa al passat.⁹¹

El que sí que és clar és que, des de la seva joventut, el preocupa no ésser escoltat, com es pot veure en aquesta carta escrita a Lluís Lluís al 1886:

Y se comprende; si doy importancia a las cosas del mundo social me atormenta la idea de no influir en ellas y me abruma el sentimiento de mi impotencia; mientras que si las desprecio y las reputo indignas del ejercicio de mi actividad, mi inercia se me presenta con todo el esplendor de una apoteosis de amor propio.⁹²

87 A. CORTADA, «Ideals nous per a la *Catalònia*» dins V. CACHO VIU (ed.), *op. cit.*, p. 174.

88 J. BROSSA, «Catalanisme i socialisme» dins V. CACHO VIU (ed.), *op. cit.*, p. 209.

89 A. CORTADA, *op. cit.*, p. 174.

90 J. BROSSA, *op. cit.*, p. 209.

91 J. MARAGALL, Carta a Antoni Roura de Dijous Sant de 1893, OC I, p. 1108.

92 J. MARAGALL, Carta a Lluís Lluís del 10 de setembre de 1886, OC II, p. 907.

De Maragall podem dir que s'arreglera al marge dels partits polítics, però no al marge de les idees del seu temps, i que pot coincidir en determinats temes amb l'opinió d'alguns polítics sense que per això s'hagi d'afiliar a la seva ideologia. De la política catalana, com ja hem vist en l'apartat anterior, se'n queixa per la divisió; en canvi, de l'espanyola se'n queixa perquè no veu cap diferència entre uns i altres:

El pasado cuatrimestre salí jurado y ahora otra vez; Dios confunda a la institución de los liberales que la trajeron y a los conservadores que la aceptaron y toleran porque son unos memos. ¿Quieres hacerme el favor de decirme en qué principios o en qué procedimientos se diferencian ahora en España los conservadores de los liberales? Todos son unos vividores.⁹³

Dels problemes socials, Maragall en parla ja abans de la Setmana Tràgica. Mirem primer un article publicat a la revista *Juventut* el 1901, per comparar-lo amb els conflictes davant els quals es posiciona el nostre poeta:

Volem també la solució més justa en el problema social, que aquí es presenta més terrible que en altres punts de la península, per ésser Catalunya, amb el País Basc, els que més treballen i produeixen. Pel prompte, volem que dins de la Nació Catalana no es violi cap llei de la naturalesa en la explotació horrible de l'Home per l'Home, interín aquesta acaba, i tendre a que aquesta acabi prompte.

Les infàmes que es cometen amb els nois i amb les dones, fent-los treballar en edats i estats impossibles, no ha de tolerar la Catalunya en què somniem, ni les males condicions higièniques de les fàbriques, ni les tiranies del capital, ni moltes d'altres. L'amor a l'home ens ho impedeix!⁹⁴

I ara, un de Maragall, en un article en el qual tracta de la mortalitat infantil:

Y no es sólo la cantidad de vidas lo que importa, sino la calidad; pues si entre los sobrevivientes de la infantil hecatombe consideramos el gran número de los que por culpa nuestra han de arrastrar una existencia raquítica y miserable, transmitiéndola en calamitosa progresión geométrica de generación en generación, no quedaremos menos asustados que ante el sinnúmero de los que no llegan a vivir.⁹⁵

En tots dos articles es parla d'un problema: la pobresa. És per pobresa que han de treballar nois i dones «en edats i estats impossibles», i és per la mateixa raó que moren —o malviuen— gran quantitat de nens. Però el primer enfoca el problema de manera social, i demana que «no es violi cap llei de la na-

93 *Ibid.*, p. 910.

94 P. GENER, «Avant sempre» dins V. CACHO VIU (ed.), *op. cit.*, p. 237.

95 J. MARAGALL, «Mortalidad infantil», OC II, p. 601.

turalesa». Parla també de «l'amor a l'home». Són justificacions de caire il·lustrat, i potser apel·la també als sentiments quan parla d'«explotacions horribles». Dóna Maragall els mateixos arguments? No. Allò que critica és molt similar, és la injustícia comesa a un ésser humà, que per l'amor a l'home tampoc no s'ha de permetre, però no és així com ho planteja, atès que en aquest fragment hi ha un sintagma clau: «por culpa nuestra». Maragall transforma el problema en principi social, en moral, i el carrega en forma de culpa al damunt de la classe benestant, de la qual ell forma part. I la culpa implica un fracàs com a persones, però també té un component ètic; també és un fracàs dels cristians incapaços d'evitar desigualtats que a ells els permeten viure amb luxe, mentre porten innocents (l'article parla de mortalitat infantil) a la mort. Cal que ens quedem amb aquesta idea d'intel·lectual espiritual, que cerca la justícia basant-se en un ordre superior i transcendent, perquè és la que veurem, i més clarament, després de la Setmana Tràgica. En el següent fragment es pot observar com reivindica la fe (de nou, una potència de l'esperit) i la voluntat del poble:

Digueu que no, diguem que no! Cregueu fermament que no pot ser, perquè... no pot ser. Si, com diu l'Evangeli, la fe d'un home pot moure una muntanya, ¿la fe de milers d'homes no podrien deturar el que és molt menys que una muntanya: un Govern? Bah! Si acàs serà que no ho voleu.⁹⁶

De totes maneres, no sempre Maragall apel·la a allò espiritual. És interessant el «Mensaje al Rey», del 1902, perquè hi planteja una qüestió d'ordre molt més pràctic i fàcil de resoldre (cosa que no vol dir que després d'haver-ho plantejat es resolgués):

Las oficinas de vuestra administración están servidas por agentes que generalmente sólo hablan y entienden la lengua castellana. Y así veríais, Señor, los fuertes payeses, que hacen fecundos nuestros campos, principal riqueza del Estado, los activos industriales que realizan en nuestras ciudades el progreso y la prosperidad material, los pobres obreros cuanto más humildes más necesitados de consideración, temblar como culpables ante el último oficial de la oficina, que exasperado por la mutua inteligencia, no puede atender debidamente su demanda, y acaba por atropellar tal vez su derecho. Y, sin embargo, Señor, ¿es puesto el empleado para el ciudadano o el ciudadano para el empleado?⁹⁷

És realment un problema senzill, gairebé estúpid, propi d'un poble sotmès: l'administració funciona amb una llengua diferent a la del poble, i no només això, sinó que els que hi treballen no entenen la parla del poble... I no és per necessitat que està organitzat d'aquesta manera: en comptes d'importar els funcionaris d'Espanya, no podrien agafar els de la terra? I fruit d'això, el govern el que fa és «atropellar su derecho», el dret de la gent que manté el país amb la seva feina i l'únic crim dels quals és parlar la seva llengua. I qui ho diu és Maragall, que a part de parlar castellà i francès, traduïa de l'alemany. Des d'una

96 ID., «A presidí!», OC I, p. 730.

97 ID., «Mensaje al Rey», OC II, p. 667.

postura desinteressada intenta intervenir com a intel·lectual, colpit segurament no només per la inutilitat (feia gairebé dos-cents anys que el català ja no tenia existència jurídica, i tot i així el continuava parlant la gran majoria de la població), sinó també pel mal que causava a la gent humil aquella mesura. De totes maneres, no és escoltat: es podria fer un estudi de totes les vegades que Maragall intervé en una injustícia duta a terme pel govern, i o no és escoltat o directament és silenciats. És natural el desengany que traspua quan parla del govern espanyol: «No espero gran cosa del govern nou: potser hi ha bona voluntat, però cap idea, cap sentiment, cap força. A l'Espanya vella s'ha acabat tot això, grans mercès d'anar fent la viu-viu. La regeneració ens ha de venir de fora, per evolució o violentament».⁹⁸

Però la seva intervenció no es redueix només al terreny social:

El nostre poeta era també un inquietador, encara que no per la inquietud en si. Inquietar, per a ell, havia de ser despertar, estimular, suscitar. Maragall té, com a home, la virtut de voler i de saber comprendre, que tan costosa li era al castellà [Unamuno]. Ell no segueix la seva via, sense girar el cap, després de dir la seva paraula, sinó que s'atura per escoltar la paraula dels altres.⁹⁹

Ja hem vist que és això el que intenta amb la traducció de Nietzsche al català. Produir dubte (sempre i quan sigui amb un motiu) pot esdevenir fructífer per a una mentalitat massa tancada. Ell sembla aquest dubte i aquesta inquietud entre aquells que creu que ho necessiten (per exemple, els lectors del Brusi). Pot semblar contradictori, però així com valora el dubte, no pot tolerar allò que enterboleix, ja que el primer pot ésser generador, mentre que el segon és tan sols estèril:

No es de la agitación de lo que abomino, tan fecunda a veces; no es tampoco de la pasión, tan bellamente humana, ni del dolor, ni de la lucha y su esfuerzo; no de lo que fatiga, ni de lo que hace sufrir, ni de lo que arde y consume, ni de lo que mata; sino de lo que enturbia: del odio, de la ira, de la envidia y de todo bajo interés.¹⁰⁰

És per això que, ho veurem en els tres articles i les cartes de l'època de la Setmana Tràgica, condemna més els que s'han quedat inactius contemplant i després demanant justícia (és a dir, execucions i repressió), que els que en un atac de passió desorientada per manca de lideratge es dediquen a cremar esglésies. Ara bé, no vol dir això que Maragall justifiqui la violència, ni que no li dolguin els esdeveniments. Per a ell, l'anarquisme (violent) no té sentit, és contraproductiu, i així ho deixa escrit després d'un intent d'atemptar contra la vida de Maura arran de la visita del Rei a Barcelona:

98 ID., Carta a Antoni Roura de 17 de març de 1899, OC I, p. 1129.

99 J. FUSTER, «Les originalitats», *op. cit.*, p. 129.

100 J. MARAGALL, «Fantasía sobre motivos», OC II, p. 709.

L'anarquista ha fet un gran servei a la causa de l'ordre... i, sobretot, a la d'en Maura; perquè aquestes masses conservadores, sempre indecises, timorates, dividides per altres passions o interessos, avui compactes i valentes, han fet pública manifestació de la seva força i han plantat cara a representants del desordre, que han hagut d'ésser emparats per l'autoritat que representa l'ordre.¹⁰¹

Després d'haver vist algunes actuacions de Maragall com a intel·lectual, és fàcil d'entendre el que diu a una carta a Unamuno, on potser també reflecteix la solitud espiritual en la qual es pot trobar, envoltat de «bárbaros» incapaços de comprendre'l. I tot i això, deixa clar allò que el defineix, l'esperança:

No cree usted en los barbaros que le rodean, ni en sus hermanos, ni en nosotros; y a todos dice las verdades, pero sólo las amargas, que son las únicas que siente. Pues yo en nada le liego la razón y, sin embargo, no me entristezco, porque espero.¹⁰²

Acabarem amb una declaració que fa en una altra carta, també a Miguel de Unamuno, el 1903. És interessant, tot i que en vida va entrar i sortir del *Brusi* nombroses vegades, per la raó que dóna, que és bàsica pel seu paper com a intel·lectual:

Dejé mi colaboración en el «Diario de Barcelona» y ahora no quiero hablar más al público por compromiso, porque es pecado contra la santidad de la palabra; sólo quiero hablar cuando crea tener algo que decir.¹⁰³

7. La Setmana Tràgica

Fem un breu resum dels esdeveniments de la Setmana Tràgica, encara que la revolta és coneguda per tothom i les dades es poden trobar a qualsevol llibre d'història de Catalunya.

El 1909, després de la derrota de l'exèrcit espanyol a Barranco del Lobo, el govern va decidir enviar reforços al Marroc, formats per reservistes. Al port de Barcelona, on es duia a terme l'embarcament, s'hi va agrupar una multitud per mostrar la seva oposició, i el 26 de juliol va començar una vaga general, que va desembocar en un motí popular. El govern va declarar l'estat de guerra, i grups de manifestants, sense cap dirigent polític al capdavant, van començar a construir barricades als carrers i cremar edificis religiosos. Fins al dia 29 l'exèrcit i la guàrdia civil no van poder controlar la situació.

101 ID., «De les reials jornades», OC I, p. 758.

102 ID., Carta a Miguel de Unamuno del 23 de maig de 1907, OC II, p. 939.

103 ID., Carta a Miguel de Unamuno del 22 de desembre de 1903, OC II, p. 931.

Després de la Setmana Tràgica, a Barcelona hi havia una setantena d'edificis religiosos cremats, i el govern va començar una dura repressió, nombroses detencions, més de dos-cents desterrats i cinc penes de mort. Un dels afusellats, per demanar l'indult del qual es van fer nombroses manifestacions a Europa, va ser Francesc Ferrer i Guàrdia, fundador de l'escola moderna.

Josep Benet explica molt bé la situació en la qual es trobava el poeta, que va ser fora de Barcelona durant els esdeveniments:

Recordem que quan pren posició davant els fets de la Setmana Tràgica, Joan Maragall va cap als quaranta-nou anys. Està en la plenitud de la seva vida. És un home que se sent responsable davant el seu poble. Ha pogut mantenir amistat amb gent i amb personalitats de tots els camps de la vida pública catalana: amic de la gent del «Brusi», d'una banda, i del doctor Torras i Bages, d'Enric Prat de la Riba, de Francesc Cambó, però també de Pere Coromines, de Carles Rahola i d'anarquistes com Felip Cortiella. Maragall ha viscut dins aquell moviment intens i eficient de la nostra Renaixença, que va de *L'Avenç* i *Juventut* a la fundació de l'Institut d'estudis catalans; de l'entusiasme wagnerià a l'obra de Gaudí; de l'esbandida del caciquisme a l'alçament de la Solidaritat Catalana; del procés de Montjuïc (1896) a la Setmana Tràgica. [...] En aquell món Joan Maragall va aconseguir de mantenir-se per damunt de les lluites i picabaralles de la política catalana, i defugí l'ésser presentat i considerat com a home d'un partit. Era un poeta, un escriptor que en lenta ascensió es transformava qui sap si en un profeta.¹⁰⁴

I Ignasi Moreta, mig segle després, va una mica més enllà:

En tot cas, l'any 1909 Maragall es troba en un d'aquests períodes daurats en què es pot permetre alçar la veu només quan sent que té alguna cosa a dir, no quan per un compromís prèviament adquirit es veu lliurat a forçat a lliurar l'article setmanal o mensual al mitjà amb el qual col·labora. Potser és per això que els tres articles motivats per la Setmana Tràgica tenen un to d'urgència que no desprenen altres textos seus. Maragall no aprofita un fet d'actualitat per omplir l'article setmanal: Maragall es veu empès, per l'actualitat, a agafar la ploma i aconseguir que li publiquin (no sempre amb èxit, com veurem) el que ha escrit en el mitjà on creu que pot fer més impacte. És, doncs, el moment en què Maragall exerceix d'*intel·lectual* en el sentit més genuí: adquirir prestigi en un àmbit —la poesia i el periodisme mateix—, l'*intel·lectual* aprofita [...] per incidir en la vida col·lectiva, tal com Zola havia fet, pocs anys abans, en l'*affaire Dreyfus*. Els paral·lelismes són evidents: el *cas Ferrer* és l'*affaire Dreyfus* català, i si a Maragall li haguessin publicat «La ciutat del perdó» —en què demanava que no s'executés Francesc Ferrer i Guàrdia per la Setmana Tràgica—, hagués estat el Zola català.¹⁰⁵

104 J. BENET, *op. cit.*, p. 92-93.

105 Ignasi MORETA, «Introducció» dins J. MARAGALL, *La Setmana tràgica. Tres articles*, Barcelona, Fragmenta, 2009, p. 16-17.

És important unir aquestes dues valoracions per tenir una idea exacta de la situació: Maragall és un poeta ja canonitzat que es troba en una època d'esplendor creativa. Ha viscut de manera activa els fets que han fet evolucionar la història de Catalunya, té bones relacions polítiques i a la vegada una certa llibertat, ja que no forma part de cap partit. I no col·labora de manera fixa en cap diari, així pot guardar-se la veu per a quan sigui necessari alçar-la. Moreta compara per aquest motiu la seva actuació amb Zola. Ara bé, Maragall de bon principi, no parla en públic:

[...] en canvi, en privat prou donava la seva opinió. Maragall callava en públic, a més, perquè allò que havia de dir era molt distint d'allò que deia i publicava la gent del seu estament i la gent benpensant que el voltava i, també, la gent dirigent del país. Maragall dubtava si faria bé de dir allò que volia dir, i si ho sabia dir.¹⁰⁶

Finalment, aconsellat per Torras i Bages, decideix intervenir, i escriu tres articles: «Ah! Barcelona», «La ciutat del perdó», i «L'iglèsia cremada», en els quals es posiciona a favor del perdó i acusa les classes altes d'haver estat les causants de la revolta.

La posició presa per Maragall davant la Setmana Tràgica i la seva repressió no havia encaixat bé en l'ambient maniqueista que infestava el país. Maragall resultava ésser un home inclassificable en cap dels grups i tendències d'aquella hora, i això molestava –i encara molesta– a molta gent.¹⁰⁷

Malgrat els tres articles, dels quals un és retallat per la censura i un altre no s'arriba a publicar,¹⁰⁸ la figura de Maragall no és rebutjada:

Precisament perquè la veritat sobre la Setmana Tràgica és dura –i molta gent prefereix mantenir-la a la penombra–, a alguns els costa d'admetre –i àdhuc la rebutgen– la posició clara de Maragall sobre aquest episodi. I així sabem de persones que, perquè aquell posició no els plau, procuren de silenciar-la, o l'esmenten amb displicència o commiseració tot atribuint-la a una desviació espiritualista del poeta, car, a despit de tot, pretenen de continuar presentant Maragall com un escriptor benpensant. Aquesta posició maragalliana és un pecat –vénen a dir– que podem perdonar a Maragall perquè era un poeta que desconeixia el mecanisme i la realitat de la vida política i social.¹⁰⁹

106 J. BENET, *op. cit.*, p. 88.

107 *Ibid.*, p. 222.

108 «La història externa dels tres articles sobre la Setmana Tràgica mostra fins a quin punt Maragall va haver d'escriure sota vigilància fins als darrers anys de la seva vida, fins i tot l'any 1909, quan ja és una figura amb un prestigi indiscutible, un mitjà com *La Veu de Catalunya* es nega a publicar un article seu i n'hi publica un altre al cap d'un mes de rebre'l, després d'esporgar-lo i suavitzar-lo. És, evidentment, el típic xoc entre l'intel·lectual i el poder»; vg. I. MORETA, «Introducció», *op. cit.*, p. 19.

109 J. BENET, *op. cit.*, p. 91.

Es pot pensar, mirant les dates en les quals s'han escrit i comparant l'«Elogi de la paraula» amb els tres articles de la Setmana Tràgica, que hi ha una evolució que va d'un primer Maragall creador d'universos utòpics a un segon, més madur, més proper a la realitat i a la vida en general. Tanmateix:

Els tres articles que Joan Maragall va escriure davant dels fets de la Setmana Tràgica són plenament representatius del seu pensament. No són la tardana espurna profètica d'un intel·lectual que anteriorment s'havia manifestat com a burgès i que, de cop i volta, decideix incomodar l'estament benestant al qual pertany; no són un moment de lucidesa cap al final de la vida d'un rendista de Sant Gervasi: són, ben altrament, uns textos del tot coherents amb una trajectòria intel·lectual que sempre es va voler situar lluny del judici moralitzador sobre la conducta humana i a favor de totes les manifestacions autèntiques de la vida.¹¹⁰

Segurament, el que més molesta a aquells que condemnen l'actitud de Maragall no és que demani l'indult dels condemnats a mort, sinó el fet que carregui al seu damunt la culpabilitat dels esdeveniments: «No em vinguéssiu amb allò de que els que fan el mal són forasters, perquè llavors us hauria de dir que major infàmia que en fer-lo hi ha en sofrir-lo. Doncs, deixem-ho córrer això: som nosaltres. Per què?». ¹¹¹ Aquesta pregunta els és difícil de respondre a les classes acomodades, potser no tant perquè considerin que no té la raó, sinó perquè no ho entenen. Com poden ésser acusades de quelcom semblant? D'una revolta al capdavant de la qual no s'ha atrevit a posar-se cap dirigent polític? I tanmateix és d'això que els acusa Maragall, d'haver abandonat el poble, un poble gens madur, a la seva sort. I aquest poble no ha fet més que deixar-se endur per un mal que és el de les mateixes classes dirigents. La ciutat està malalta d'odi, i aquest odi es fa patent en els estrats més baixos de la societat, però al cap i a la fi enverina la mateixa ciutat. L'únic remei, doncs, és demanar perdó, demanar perdó als homes per la vida d'uns altres homes, però demanar perdó a Déu per tots, començant per ells mateixos:

¿El cor no vos diu res, ara, mentres estan afusellant gent a Montjuïc solament perquè en ella es manifestà amb més claredat aquest mal que és el de tots nosaltres? ¿El cor no vos diu anar a demanar perdó, a genollons si convé, i els més ofesos els primers, per aquests germans nostres en desamor que colien aterrar per odi aquesta mateixa ciutat que nosaltres els deixàrem abandonada per egoisme? Estem en paus, doncs. ¿I ells han de pagar la pena només perquè la seva acció cau dintre un còdic, mentres la nostra inacció és tan baixa que ja no pot caure enlloc? Aneu a demanar perdó per ells a la justícia humana, que serà demanar-ne per vosaltres mateixos a la divina, davant de la qual sou potser més culpables que ells.¹¹²

Però deixem «La ciutat del perdó» per a més endavant, i mirem «Ah! Barcelona...», el primer dels articles que escriu i que es publica sense censura. Com pot començar a adreçar-se un intel·lectual a un poble que acaba de viure els esdeveniments de Barcelona? No trenca el seu silenci de manera encesa,

110 I. MORETA, *op. cit.*, p. 11-12.

111 J. MARAGALL, «Ah! Barcelona...», OC I, p. 776.

112 ID., «La ciutat del perdó», OC I, p. 781.

no cau com un tro missatger del càstig diví que condemna a mort Sodoma i Gomorra... No, comença convidant a la meditació, silenciosa, veritable, de cadascú amb la seva ànima: és conscient de la por, del terror que han passat aquells que en podien esdevenir víctimes; i és justament perquè se'n fa càrrec que convida a reflexionar:

Aixís mateix el nostre esperit, contorbat per la tribulació, cerca de nou la calma ordenant les passions agitadaes i la confusió de pensaments: passen els temors, passa l'ira, el judici torçat se rectifica, moltes resolucions tornen endarrera i el fonamental impuls que en regeix la vida suaument avença, segur de son poder, vers aquell fi de bé que és el seu nord i no pot fallar-li. Llavors serenament ve la pregunta que porta al darrera el bon propòsit: —¿Què ha sigut això? I com ha estat? I per què? I que cal fer-hi?¹¹³

En aquest moment de silenci, el que cal pensar no és el «qui», sinó el «què», el «com», el «per què» i el «què cal fer-hi». És molt significatiu que comenci amb aquestes preguntes: fa justament el camí invers al del govern. El govern pregunta «qui?», i es respon: «els anarquistes, els moviments obrers, qui sigui». I busca aquest «qui sigui» abstracte, i el persegueix, l'esposa, el jutja i el condemna. I què més ha de fer si és això el que li demanen les classes benestants? Càstig, repressió. La qüestió és que caiguin alguns caps, que la gent visqui espantada i no gosi alçar-se de nou. Però així no s'aconsegueix extirpar el mal de dins, i Maragall ho té molt clar, i de culpables en troba d'altres:

Doncs senyal de que el nostre mal és la impotència: una impotència social superior —diguem-ho aixís— a la dels altres pobles semblants nostres; i que es manifesta a Barcelona més, com més gran població s'ha anat fent. Heu's aquí una gran conglomeració d'energies individuals que no han pogut crear un organisme social proporcionat a la seva massa, mal incorporada encara a la total de l'Estat que ha de regir-la, i que pateix del mateix mal sense sentir-se'n tant com nosaltres. I an aquest Estat, com a un poder estrany, li demanem lo més urgent: policia, força armada, lleis, lleis... i que nosaltres ja farem escoles, per després... Policia, repressió, escoles, lleis... bah! Remeis per fora.¹¹⁴

Els mateixos que es queixen per la destrucció fictícia del seu món volen la destrucció dels altres, i no de manera simbòlica, sinó real: cal que morin. «Policia, repressió, escoles, lleis», crits similars als de «morin els burgesos!», que mostren un estat de desorientació semblant al dels que cremen esglésies. Així, per a Maragall els burgesos que demanen la mort dels anarquistes no són més que «l'altra turba». Després d'haver formulat les preguntes de les quals hem parlat abans, en busca les respostes; ara bé, n'hi ha?

113 ID., «Ah! Barcelona...», OC I, p. 775.

114 *Ibid.*, p. 776.

Lo primer que es destria és el pretext, lo que semblà la causa immediata. Contra la guerra: està bé; contra el poder que arrenca de la llar al fill o al pare per a dur-lo a morir per una causa que pot ésser justa i noble dintre una raó fonament nacional o diplomàtica, però que no és popular, que és remota a la comprensió del poble, i que en la realitat del seu sentiment és una realitat inexplicable; i el poble s'hi resisteix, se revolta: primer morir en la revolta justa que deixar que els seus morin per un arbitri del poder o per conveniència d'altri. Està bé; o, almenys, s'explica. Però, ¿què tenen que veure amb això els incendis i les profanacions i les rapinyes i l'assassinar gent indefensa o bé insultar-la, i destruir instituts de caritat i d'ensenyança, i temples que res ofenen, i l'obstinat-se després en una estèril alarma? [...] Llavors ve la segona explicació: la revolució premeditada per un partit polític que aprofita un estat d'agitació qualsevol per empeltar-hi el seu ideal o avivar el seu esforç per aconseguir-ho. [...] ¿Me voleu donar a entendre que l'ideal de cap partit polític se redueixi a cremar convents, la seva organització a tirar escopetades per darrera les finestretes? No us puc creure.¹¹⁵

Malgrat que les intenti formular, el poeta no troba cap resposta, cap solució pel que ha passat: ha passat, i prou. Què cal cercar si no hi ha culpables, doncs? Aleshores Maragall investiga raons més profundes, que davallen del principi de l'existència humana:

La pregunta ètica –la distinció entre el bé i el mal– incomodava enormement un Maragall que no volia sinó fixar-se en els símptomes de vida o de mort que trobava en cada persona i en cada circumstància: no és el bé i el mal, sinó la vida i la mort, el que està en el centre de la seva reflexió. Aquesta és una de les claus de comprensió del posicionament de Maragall davant els fets de la Setmana Tràgica. Si Maragall és molt més dur amb els observadors passiu de les cremes de convents que no pas amb els seus executors, és perquè en els primers hi veu símptomes de mort, mentre en els segons ni troba gèrmens de vida.¹¹⁶

El bé i el mal, la vida i la mort. I no va a la recerca de simplificacions en les quals cau la gran majoria de la intel·lectualitat, no demonitza el que ha passat, tot i que seria la cosa més fàcil: «el mal del món s'ha congregat en nombrosos grups de la baixa societat, i aquests s'han dedicat a cremar tot allò que té a veure amb el bé i l'ordre diví», podria haver dit. Però ell no es deixa enganyar pels maniqueïsmes de l'època, i veu el mal també i sobretot on se suposa que només hi ha bé. De fet, aquesta bipolaritat també l'havia denunciat anteriorment Jaume Brossa dient que:

Els que protesten pels procediments contra els contribuents són els mateixos que donaren suport al govern en aquella infame repressió de l'anarquisme, i obliden que, perquè un país pugui considerar-se completament autònom, ha de deixar assentar, com a principi emanent de la sobirania, la impossibilitat d'atropellar l'*habeas corpus*.¹¹⁷

115 *Ibid.*, p. 775.

116 I. MORETA, *op. cit.*, p. 8.

117 J. BROSSA, *op. cit.*, p. 210.

Quina és la denúncia? Que la classe burgesa barcelonina es mou només pels seus interessos: demanen justícia pels «procediments contra els contribuents» i després donen suport a la repressió de l'anarquisme, que és un remei «per fora». Maragall veu això, i és conscient dels tripijocs que duu a terme la justícia, completament adulterada. Així, com que sap les excuses que li donaran quan demani clemència, cerca ja abans de sentir-les unes rèpliques per a aquestes, per desmantellar la falsedat del sistema:

Ja sé lo que diuen de l'estricta aplicació del Códic Militar; però en un país com el nostre tots sabem que tal aplicació depèn sempre –i no pot menys de dependre per ara i en molt temps– de la política: i aquesta política d'ara no l'entenc. Serà sols per a donar gust a l'altra turba... conservadora?¹¹⁸

Sigui com sigui, les raons que dona Maragall no estan dirigides a la raó, perquè en els articles parla poc al cervell i molt al cor i a la consciència:

Com vos podeu estar aixís tranquils a casa vostra i en els vostres quefers sabent que un dia al bon solet del demati, allà dalt de Montjuïc, trauran del castell un home lligat, i el passaran per davant del cel i del món i del mar, i del port que trafiqueja i de la ciutat que s'aixeca indiferent i poc a poc, ben poc a poc, perquè no s'hagi d'esperar, el portaran a un racó de fosso, i allí quan toqui l'hora, aquell home, aquella obra magna de Déu en cos i ànima, viu, en totes ses potències i sentits, amb aquest mateix afany de vida que teniu vosaltres, s'agenollarà de cara a un mur, i li ficaran quatre bales al cap, i ell farà un salt i caurà mort com un conill... ell, que era un home tan home com vosaltres... potser més que vosaltres! [...] No ho vulgueu saber lo que han fet: mireu-los només a dintre els ulls: vegeu! sou vosaltres mateixos: un home com vosaltres; amb això n'hi ha prou: capaç de tot el vostre bé i de tot el vostre mal: com vosaltres del seu. An aquest home, jo no dic que se'l deixi anar i se l'abandoni i se'l torni lliure al seu odi i a les seves malifetes: no, an ell com a nosaltres, ens convé ésser presos d'una manera o altra i redreçats baldament sia a cops de mall, i pastats tots plegats de cap i de nou en l'amor de la ciutat nova encara que sia amb gran sofriment d'ell i nostre, mentres el sofrim junts; però, en compte d'això, ¿matar-lo, matar-lo fredament per un tràmit senyalat i a una hora fixa, com si la justícia humana fos quelcom segur, infal·lible definitiu com la mort que dona? què us en sembla?¹¹⁹

El mecanisme d'argumentació que utilitza en el fragment que hem vist és molt elaborat, i potser és justament aquest el motiu pel qual té el mèrit de colpir profundament el lector. És un estil de caire sincer, com la mateixa veu de la consciència que parla a cau d'orella, en el moment més impensat. Amb aquest article, publicat a *La Veu de Catalunya*, el poeta pretenia violar la intimitat de la casa burgesa, i qui sap l'efecte que hagués tingut si hagués estat publicat: perquè la persona de la classe benestant, a la qual s'adreça, potser ha estat fent gestions durant tot el dia perquè el govern «posi ordre»; i en arribar a

118 J. MARAGALL, Carta a Francesc Cambó del 9 d'octubre de 1909, OC I, p. 935-936.

119 ID., «La ciutat del perdó», OC I, p. 781.

casa, vol trobar-hi la pau. I és aquest moment el que escull Maragall per atacar: contraposa la pau de la llar a un afusellament. No podria haver escollit un recurs més violent. A més a més, és un «home com vosaltres», «capaç de tot el vostre bé i de tot el vostre mal: com vosaltres del seu»; no hi ha, doncs, cap mena de diferència entre els uns i els altres, perquè el poeta gira completament la situació, i el que està fent el mal, jeu a casa seva, i el que potser és innocent, serà afusellat. I és el fet de treure la vida el que repugna: «depurar la massa, forgitar gent dolenta, inutilitzar-la pel mal, vigilar-la, impedir noves propagandes criminals, està bé. Però matar, i matar a sang freda... Déu meu: Si vós ho sentiu com jo, no hi podeu fer alguna cosa?». ¹²⁰ I encara més quan els que treuen la vida ho fan emparats per la feble justícia humana, com justificant-se en una pressuposada infal·libilitat d'aquesta:

Si an aquest home l'haguéssiu mort batent-vos com a lleons amb ell al peu d'una barricada o a la porta d'una iglésia, jo no us en podria fer cap càrrec, perquè en tal combat hauríeu demostrat el vostre amor a alguna cosa exposant la vostra vida pel vostre ideal; i per l'amor d'un ideal ;i sa valentia podem ésser absolts de moltes coses. Més ara, qui us absol? ¿On és el vostre ideal, el vostre amor i el vostre sacrifici? ¿on l'heu demostrat el vostre valor? Doncs no vulgueu ésser covards dues vegades. Si llavores el vostre valor havia d'estar en les armes i no el tinguéreu, tingueu-lo almenys ara en el perdó, que és ben bé l'hora. ¹²¹

Maragall titlla de covards els burgesos i les classes benestants perquè eren a Barcelona mentre cremaven les seves parròquies, i en comptes de sortir a lluitar, a defensar amb la vida les esglésies que s'estaven destruint, es van quedar a casa, ben amagats, i després, un cop ha passat tot, clamen «justícia»! Qualsevol cosa per no posar la vida en perill. Per això el poeta els considera a tots culpables, de fet o de dret, de la crema de convents, perquè havent pogut, no han fet res per tal de defensar-los... L'exèrcit espanyol és el que ha hagut de posar fi a la revolta, i després ells es queixen i es justifiquen perquè s'han cremat esglésies, quan l'única cosa que realment els preocupa és la seva seguretat, i la dels seus béns. Es pot deixar lliure una massa de gent que ha estat capaç de cremar setanta edificis en quatre dies, i que ha omplert la ciutat de barricades? I si un dia els escollits com a objectiu són ells? Maragall veu la hipocresia dels poderosos, i aquesta li dol molt més que tot el que ha passat:

Es triste lo que ha pasado en Barcelona, porque demuestra siempre que allí siempre estamos a discreción de la turba. El pueblo, propiamente, no peca más que negativamente, esto es, por tolerar y fomentar con su indiferencia el espíritu de turba que lo domina. Nuestras clases directoras no están, no estamos a la altura. Barcelona es una ciudad por hacer; no hay más que la primera materia: gente. Todos tenemos el deber de hacer la ciudad, y no desesperar, como hacen muchos, que por todo remedio hablan de emigrar a países mejor civilizados. ¡Qué vergüenza! ¹²²

120 ID., Carta a Francesc Cambó del 9 d'octubre de 1909, OC I, p. 936.

121 ID., «La ciutat del perdó», OC I, p. 781.

122 ID., Carta a Lluís Lluís del 15 d'agost de 1909, OC II, p. 913.

Intentar fugir de la ciutat, deixar-la abandonada a la seva sort! Això li fa qüestionar l'amor que senten «les classes directores» cap a Barcelona:

La veritat és que aquest Barcelona si no l'estiméssim tant... ¿però l'estimem amb amor prou actiu? Fent tots lo que podem per fer-ne una ciutat? Jo crec que *nosaltres, les classes directores*, no estem a l'altura, i si nosaltres no hi estem, ¿què té d'estrany que no hi estiga el poble més baix?¹²³

Si ells no estan a l'altura, tampoc ho està el «poble més baix». I no es pot redimir la ciutat per parts, cal demanar, units, clemència per als condemnats a mort, i

[...] sols per aquesta obra de perdó amb què començareu, Barcelona ja començarà a ésser una ciutat. Perquè els de fora que ho sàpiguen no diran pas —que no ho pugen dir!—: —An aquest i an aquell els salvaren i redimiren aquests o aquells, els blancs, els negres o els rojos—; sinó que hauran de dir: —Barcelona ha demanat i obtingut el perdó dels seus condemnats a mort. I per bombes que després hi hagi, Barcelona ja no podrà ésser dita la «ciutat de les bombes»; sinó que l'anomenada us vindrà d'una altra cosa que és més forta que totes les bombes plegades i que tots els odís i que tota la malícia humana: l'anomenada us vindrà de l'amor, i Barcelona serà dita: «la ciutat del perdó», i des d'aquell punt i hora començarà a ésser una ciutat.¹²⁴

A banda dels tres articles que va publicar o intentar publicar, també va fer ús dels contactes i el renom que tenia, i va escriure a Francesc Cambó i a Ossorio y Gallardo. Les similituds entre les dues cartes són evidents, i potser l'única que les diferencia dels articles és el fet de tenir un destinatari particular en comptes de tota la ciutat. A continuació veurem un fragment de cada una.

Carta a Ossorio:

Y es que tengo sobre mi corazón estos fusilamientos ya consumados y tantos más que son de prever en cabeza de gentes que yo no he visto acusadas de otra cosa que de haber hecho o simplemente querido hacer armas contra la fuerza pública en la revuelta. Ya sé que esto es la estricta aplicación del Código Militar en el estado de guerra. Pero en un país como el nuestro, ¿por ventura tal aplicación es, ni puede ser, en puridad, otra cosa que una medida política? ¿Ni ha sido alguna vez más que eso, en efecto? Pues si como política nadie puede dudar en conciencia de que es muy acertada y necesaria la obra de depuración que es está practicando en Cataluña por medio de extrañamientos, penas correccionales, cierre de centros de perversión, evitación de

123 ID., Carta a Enric de Fuentes del 15 d'agost de 1909, OC I, p. 990.

124 ID., «La ciutat del perdó», OC I, p. 781-782.

nuevas propagandas criminales, estricta vigilancia y hasta diré —aunque la muerte impuesta por la justicia humana siempre me parece un sacrilegio— aplicación explicable de tan tremenda represión a alguno que al amparo de la revuelta haya cometido crímenes abominables en personas débiles o indefensas, nadie puede ver sin horror —como no se haya apoderado de él en forma de miedo o crueldad un espíritu de egoísmo equivalente al espíritu de odio de la turba—; nadie, digo, puede ver sin dolor y sin espanto el sacrificio en frío de tantas vidas cuya única tacha haya sido tal vez la exaltación por una idea, cuya maliciosa propaganda no le ha sabido o no le ha querido evitar esta misma sociedad que ahora tan duramente le castiga en la cabeza misma por su culpa extraviada.¹²⁵

Carta a Cambó:

[...] vull dir-vos, per lo que vós hi pugueu: i és que el cor em diu que s'afusella massa gent. Ja deixo apart lo que em repugna sempre la pena de mort, aplicada per la justícia humana amb una pretinguda serenitat que res que sigui humà pot vangloriar-se de tenir, i per tant m'espanta sempre com un sacrilegi. Deixem-ho córrer, ara, això. Però jo mai havia vist afusellar a sang freda tanta gent com es ca en camí d'afusellar pel dol fet d'haver atacat a la força pública en un moviment sediciós: i alguns dels afusellats fins ara i altres pels qui es demana pena igual jo no veig que se'ls acusi d'altra cosa major. A on anem a parar? ¿A quanta gent haurem de matar, aixís? Això és horrible.¹²⁶

«Tengo sobre mi corazón estos fusilamientos» i «el cor em diu que s'afusella massa gent». Són raons ètiques? Són raons morals, però Maragall també apel·la, en part, als sentiments. I a això hi afegeix la crítica a la justícia que pretén ser imparcial quan en realitat depèn de la política i, per tant, d'unes persones i d'uns interessos concrets. Malgrat tot, la població barcelonina no es va unir massivament a la seva crida, i els condemnats a mort van ser ajusticiats.

8. Espiritualitat de Maragall

L'últim dels articles que va escriure Maragall arran de la Setmana Tràgica, «La iglésia cremada», va haver de superar una sèrie de negociacions, en les quals es va veure despullat de part del seu contingut. És evident que hi havia quelcom que molestava. Al seu llibre sobre els intel·lectuals, Charle diu que aquests «proyectan una imagen sobremanera orgullosa de su propio papel: se presentan a sí mismos como los intérpretes del espíritu de los tiempos, como profetas del futuro, incluso como autonombrados sacerdotes de otras religiones»,¹²⁷ i també que «la tendencia profética, neoespiritualista, puede observarse entre los

125 ID., Carta a Angel Ossorio del 9 d'octubre de 1909, OC II, p. 921-922.

126 ID., Carta a Francesc Cambó del 9 d'octubre de 1909, OC I, p. 935.

127 C. CHARLE, *Los intelectuales en el siglo XIX, op. cit.*, p. 3.

intelectuales más conocidos, con independencia de sus posturas políticas o ideológicas».¹²⁸ Doncs bé, Maragall, bo i essent catòlic, tenia la seva manera de veure el cristianisme, tal com ho descriu Fuster:

El seu sentit del transcendent, per tant, havia de ser una modalitat d'aqueix cristianisme mediterrani que diríem franciscanisme. Potser amb una lleugera inclinació panteista. Fou poeta amb l'íntegra consciència de ser-ho; la seva vocació personal es conforma amb la missió redemptora de cara al seu poble.¹²⁹

En els articles anteriors, referents o no a la Setmana Tràgica, defensa uns valors morals i ètics basats en la consciència de cada persona, que sap quan fa el bé i quan fa el mal. Escriu l'article «La ciutat del perdó» i les cartes a Cambó i a Ossorio guiats pel seu cor principalment, i perquè veu que potser el mal es troba en els revoltats, però encara més en els que no s'han mogut durant els avalots i després els condemnen. L'origen d'aquest mal és un misteri per a Maragall. Diu Trias que «és possible –i aquesta és la posició que protagonitza Maragall– sentir o pressentir el mal com una amenaça, però sobretot com un enigma, com un problema, com una intimidació i com un límit»,¹³⁰ i també que «el límit maragallià té així, en última instància, una connotació social. El “mal” és, en definitiva, “bé” entenebrit pel principi material, de necessitat, en el qual el pobre i humiliat malda per elevar-se fins a la llum».¹³¹ Aleshores, tothom pot fer el bé, perquè aquest està dins de cada persona humana, i l'única tasca del poeta és desvetllar-lo, perquè es desperti i pugui lluitar contra el mal que regna:

Satanàs contra Déu, el Principi del Mal contra la Redempció, l'Odi contra l'Amor. I el remei d'això, més senzill i sublim: abraçar-se a la Creu, sofrir el martiri com una glòria, tornar bé per mal, amor per odi, vèncer simplement per l'exemple de la suavitat en el viure i de la fortalesa en el morir.¹³²

La solució que proposa perquè emergeixi aquest bé, tanmateix, és, per a qui la hi vulgui trobar, rica en conflictes: qui ha d'abraçar la Creu? El poble revoltat o els burgesos? Les famílies trencades per una guerra llunyana en la qual no tenien cap interès? Els governants? Maragall no pretén il·luminar només uns sectors socials, el seu discurs va cap a tots, burgesos i obrers, revoltats i repressors de la revolta. «Abraçar-se a la Creu» no és un remei tan simplista com es podria pensar de bell antuvi: és la base del cristianisme primitiu, és perdonar els altres, és ser tots germans, és no veure diferències, és arribar si cal al martiri per defensar la fe... Però una gent que no ha estat capaç de sortir a defensar les pròpies esglésies quan les cremaven, podrà després perdonar els qui ho han fet? La recerca aferrissada d'un càstig per als «culpables», què és si no un intent de tancar els remordiments d'haver-se quedat inactius quan podien haver fet quelcom? I si ells, els bons cristians, actuen així, quina impressió del cristianisme

128 *Ibid.*, p. 42.

129 J. FUSTER, «Les originalitats», *op. cit.*, p. 140-141.

130 E. TRIAS, *El pensament de Joan Maragall*, *op. cit.*, p. 51.

131 *Ibid.*, p. 54.

132 J. MARAGALL, «Ah! Barcelona... », OC I, p. 775

tindran aquells que ja no hi creien de bon principi? Maragall demana un primer pas de caritat, comprensió, perdó, però els qui l'han de fer es queden quietes, i així no es resol res.

No és aquest l'únic contingut de l'article que molesta les classes benestants i l'Església, perquè també fa una dura crítica del seu sistema; primer perquè «sosté que l'Església no pot pretendre una íntima adhesió als misteris que celebra si no s'esforça a fer-los comprensibles»,¹³³ i després defensant la persecució que patien els antics cristians: «si, ara ho veig, la Iglésia en viu de la persecució, perquè nasqué consubstancial amb ella; i el seu major perill està en la pau. Per això cobra força del poble, al perseguir-la, quan la veu triomfant».¹³⁴

Demana coses massa difícils per un estat conservador com l'espanyol: que els misteris es facin comprensibles... Això devia semblar poc menys que una heretgia. Però defensar que l'Església esdevé més Santa i la Fe més sincera amb la persecució! Dir això equival a justificar el que han fet els avalotadors de la Setmana Tràgica, donar-los raons. I encara serà més clar quan dirà, un any més tard, que «el socialisme i l'anarquisme moderns s'assemblen molt a un cristianisme... sense Crist, i els seus propagandistes a uns apòstols sense llum d'Esperit Sant».¹³⁵ I en el mateix article que estem comentant:

Jo us diré: que la seva, encara que sense llum, és una fe viva, i la vostra, amb tot i venir-ne de sigles la llum del cel, és una fe morta. [...] Vosaltres la professeu maquinalment, com una rutina; complint amb certes pràctiques exteriors fins i a tant que no us impliquen fadiga ni perill. Ells practiquen la seva amb esforç i no es miren a arriscar-hi la vida.¹³⁶

Quina gran contradicció! La denúncia que fa aquí tal vegada és més feridora que l'anterior: els socialistes i els anarquistes tenen la vida, però els manca la llum; i els que tenen la llum, els cristians, són morts, són màquines, són hipòcrites, per tant, és com si no la tinguessin. El mal de l'Església, doncs, no l'han fet els que han cremat convents, sinó els que han convertit la fe en quelcom petrificat i allunyat de l'existència, i que van a missa a escoltar les paraules de l'evangeli —«estima els altres com a tu mateix»—, i després condemnen homes que, segons la llei de Déu, són germans. A partir de les cendres dels temples, pot construir-se una nova Església, però de tots:

No l'hi torneu a pendre al reedificar-la; no vullau alçar-ne les parets més fortes, ni la volta més ben closa, ni hi poseu portes millors forrades de ferro, que no està en això la seva millor defensa... i tornaríeu a adormir-us-hi; ni

133 I. MORETA, *op. cit.*, p. 32.

134 J. MARAGALL, «La Iglésia cremada», OC I, p. 778.

135 ID., Carta a Josep Aladern del 8 de gener de 1910, OC I, p. 1162.

136 ID., «La Iglésia cremada», OC I, p. 778.

tampoc demaneu la protecció de l'estat per a ella, que massa semblava ja una oficina als ulls del poble en certs aspectes; ni vullau gaires diners dels rics, per a refer-la, que els pobres no puguin pensar que és cosa de l'altra banda i en rebin el benefici. Que se la refacin ells: aixís podrà ésser al seu modo, i sols aixís se l'estimaran.¹³⁷

9. Després de la Setmana Tràgica

Malgrat el fracàs sofert en els articles que va escriure després dels esdeveniments del juliol del 1909, Maragall no es va allunyar de la vida pública, tot i que als seus escrits es pot notar un cert to desmenjat, com de desànim. L'abril del 1910, escriu, a Corominas: «¿Que per ventura la gent se converteix de lluny i a cops de pedres? Talment sembla que ens haguem begut l'enteniment».¹³⁸ Es limita, simplement, a exposar un fet, i no es capfica a donar-ne solucions.

Fins i tot es planteja tornar a escriure al *Diario de Barcelona*, però amb una certa mandra, sense gaire interès en l'oferta:

Mentrestant no sé si hauré de tornar a escriure al Diario de Barcelona; em van venir a trobar anunciant-me un gros canvi en la redacció i demanant-me col·laboració; per l'amor que conservo en aquella espècie de casa pairal del meu publicisme no vaig saber dir que no, encara que ja n'he sortit i entrat massa vegades, i que ara em vindria un xic de nou haver de tornar a escriure periòdicament, i a l'estiu!¹³⁹

Evita, de totes maneres, entrar en debats que puguin dividir encara més el panorama de la política catalana, que després del trencament de la solidaritat era poc menys que una olla de grills:

Amic Rogent: Estimo molt la interpel·lació amb què m'honoràreu en La Veu i la contestaria gustós públicament si no estés convençut de lo que hauria de dir no logria sinó irritar la passió (avui ja incontrastable) dels que lluiten, i deprimir l'esperit de la gent de bona voluntat. De modo que, en conjunt, faria molt més mal que no pas bé.¹⁴⁰

I continua pensant que tots els conflictes socials es resoldrien si cada persona s'esforcés, per si mateixa, a actuar segons la seva natura. Potser, en aquest sentit, es torna encara més individualista del que havia estat, ja que no parla de «turba», sinó de «generalitzacions»:

137 *Ibid.*, p. 779.

138 ID., Carta a Pere Corominas del 23 d'abril de 1910, OC I, p. 963.

139 ID., Carta a Lluís Lluís del 20 de juny de 1911, OC II, p. 915.

140 ID., Carta a Josep Rogent Pedrosa del 3 de maig de 1910, OC I, p. 1087.

Em sembla que tots els anomenats problemes socials no són més que fantasmes que s'esvairien amb sols que cadascú s'esforcés en aixecat la pròpia individualitat en el sentit de la pròpia naturalesa; i que tot lo que no sia això, i per tant totes les generalitzacions que es facin, en sentit social, són vanes abstraccions sense vida ni eficàcia¹⁴¹

De fet, se sap diferent de la resta, i hi ha un moment especialment revelador, poc abans de morir, en el qual escriu un article afrontant directament algunes crítiques que li fan: és com un treure's la careta molt revelador, que, a la vegada que justifica, acusa.

Dicen que predico un individualismo anárquico y la disolución social y la vuelta positiva al caos. Son nombres todo esto. Que me digan si estoy en lo vivo, o si están ellos más que yo, y tal vez nos entendamos. En lo vivo estamos todos –pueden replicarme–; porque, al fin y al cabo, el socialismo, con todas sus entidades y representaciones, se realiza también por hombres vivos con sus afectos y sus simpatías personales.¹⁴²

10. Conclusions

Hem començat aquest treball amb un poema, i l'acabarem amb un altre; i, si el primer fou escrit ja al final de la seva vida, el que posarem a continuació és molt anterior:

«Paternal»

*Tornant del Liceu en la nit del
7 de novembre de 1893.*

Furiat va esclatant l'odi per la terra
regalen sang les colltorçades testes,
i cal anà a les festes
amb pit ben esforçat, com a la guerra.

A cada esclat mortal — la gent trèmula es gira:
la crudeltat que avança, — la por que s'enretira,
se van partint el món...

Mirant el fill que mama, — la mare que sospira,
el pare arruga el front.

Pro l'infant innocent,
que deixa, satisfet, la buidada mamella,
se mira en ell, — se mira en ella,
i riu bàrbarament.

141 ID., Carta a Ramon Rucabado del 16 de novembre de 1910, OC I, p. 1143.

142 ID., «Preparad los caminos», OC II, p. 755.

Quan un anarquista tirà la bomba al Liceu, Maragall hi era. La violència de «la ciutat de les bombes» el va acompanyar tota la vida; així, no es pot dir que li vingués molt de nou la Setmana Tràgica, ni que el posés per primer cop davant de la realitat: sí que, per les seves dimensions es tractà d'un fet excepcional, fora de lloc, que durant gairebé una setmana (en la qual, per cert, el poeta es trobava fora de la ciutat) convertí Barcelona en un laberint de barricades i fumeres. Però potser hi havia encara més crueltat que en tirar una bomba enmig d'una processó plena de dones i nens? La Setmana Tràgica va cremar molt, però no va matar. Hauria pogut ser la base d'una nova ciutat, més noble, més justa i més «ciutat», i això és el que va intentar proposar Maragall amb els seus tres articles, un inici des de zero, perdonar-ho tot per seguir endavant, però la seva proposta no va ser escoltada. Així, es podria dir que, més que tots els incendis fets amb la sang encesa, el que va doldre al poeta fou tota la repressió posterior, i sobretot les execucions, fetes a sang freda.

El pensament de Maragall, evidentment, evoluciona al llarg de la seva vida; allò de «en Mañé diu que sóc com un xicot que *flâme* pel carrer i se'n va saltant i picant de mans darrera cada música que passa»¹⁴³ ho accepta amb orgull, i canvia diverses vegades d'ideologia al llarg de la seva vida. Ara bé, el que en aquest treball defensem és que, si Maragall en un moment decideix que a la societat li cal un guia i que aquest guia ha de ser ell, aquest moment no és, específicament, la Setmana Tràgica: des que és relativament jove, el preocupa influir en el món. Malgrat tot, és cert que quan veritablement exerceix el paper d'intel·lectual és en el 1909, i que després d'aquesta data àlgida s'interessa relativament poc pel seu entorn.

Tanmateix, hi ha una característica molt interessant que segurament pot passar per alt en les lectures tradicionals del poeta, i l'exemplifiquem amb el poema que hem posat al principi d'aquestes conclusions. Deixem de banda la nota paratextual, ja que tant se val si Maragall va dir o no la veritat quan va escriure «tornant del Liceu»: el que interessa és el fet que indica la referència a un esdeveniment concret. I el poema, després d'haver deixat clar allò que vol evocar, comença així: «Furiat va esclatant l'odi per la terra / regalen sang les colltorçades testes». Una imatge bestial, potser més típica al primer vers, però immillorable al segon amb el sintagma «colltorçades testes». La combinació de «coll-torçades-testes» no podria ésser més violenta, a causa de la relació dels mots «coll» i «testa», que remeten a les parts nobles de l'ésser humà, amb «torçat», adjectiu que pot tenir un sentit material, però també espiritual: les testes del poema estan «colltorçades» perquè el món està «colltorçat», perquè hi ha quelcom que no hi funciona. Potser no és amb tanta innocència que Maragall parla de la part superior del cos: podria haver parlat de budells escampats també, o braços separats del tors. Però no, és la «testa» el que s'ha malmès. No podria ser també una imatge de la societat aquest inici del poema? No podria ser que Maragall veiés que avança «l'odi per la terra» perquè les classes altes, que per a ell han de ser les intel·lectuals (representades per les «testes»), estan colltorçades?

143 J. MARAGALL, Carta a Josep Soler i Miquel de l'1 de juny de 1893, OC I, p. 1152.

El misteri del poema no s'acaba aquí, ja que «cal anà a les festes / amb pit ben esforçat, com a la guerra». Vaja, aquesta és bona. Pot ser llegit com si anar a una festa fos d'obligació moral, per defensar l'honor... Però no és, evidentment, el cas dels burgesos de Barcelona de finals del XIX. Aquí, com ho fa en altres textos que hem tractat al llarg del treball, Maragall se'n burla, dels burgesos: dient que han d'anar «a les festes [...] com a la guerra» els anomena covards, simplement perquè si hi ha alguna cosa que eviten els burgesos és el risc... Ara bé, la seva manera d'evitar el risc és bastant peculiar, ja que el maig del 1890, quan encara estan calentes les brases de la vaga general, se'n van al Liceu fent ostentació de riquesa. És a dir, la seva covardia l'acompanya una cosa que dona encara més motius per riure: l'estupidesa. Perquè no s'adonen del perill que comporta fer desplegaments, com qui fa una parada al mercat, de joies i sedes, quan hi ha uns corrents ideològics capaços de moure persones a perdre la vida per fer un atemptat. Perquè pot més l'orgull de mostrar i aparentar que el seny. Les classes altes també són una turba, conservadora, però turba al cap i a la fi, que es deixa guiar pel ramat, i és un ramat sense guia manifest. La ironia del poeta, doncs, és que tot i ésser els més covards i els que busquen més la seguretat que els dona el govern amb la repressió, van fent festes que, fet i fet, no són més que un esquer per a les bombes.

La següent estrofa retorna a la mateixa seriositat que la primera: «A cada esclat mortal — la gent trèmula es gira: / la crudeltat que avança, — la por que s'enretira, se van partint el món». Però de nou hi ha alguna cosa que no sembla acabar de lligar: si la crudeltat «avança», per què la por «s'enretira»? No seria més lògic que avancés a la vegada? I si la gent es gira «a cada esclat mortal», ¿cap a on mirava abans i cap a on mira després d'haver-se girat? Quin és el seu gest, girar la cara per tal de veure el mal, o ben al contrari, girar-la per donar l'esquena a la realitat? Segurament el que denuncia Maragall és el segon comportament, això és, que les persones que podrien posar algun remei als problemes socials que causen la misèria i el descontentament de la població, i que veuen caure gent de la seva mateixa classe, es limiten a cloure els ulls davant la realitat i segueixen fent via ignorants del seu voltant. A més a més, a mesura que veuen com les bombes van causant estralls entre els seus, però sense tocar-los a ells, en els que queden vius, la por «s'enretira» i se senten més valents, i troben justificacions noves per continuar amb el seu comportament, i creuen una mica més en la pròpia inviolabilitat, moral i física. Ara bé, a aquests dos primers versos, el poeta n'hi contraposa un parell més, en els quals es pot veure un tradicional nucli familiar: «Mirant el fill que mama, — la mare que sospira, / el pare arruga el front». Tres persones formen aquest nucli, dues conscients i una d'inconscient: la mare «sospira», «el pare arruga el front»... i el fill «mama». Dos preocupats per la crudeltat i el desordre regnants mentre que l'altre només pensa en el seu estómac. Clar, què ha de fer un infant de pit? És com la imatge de la innocència viva, que mama mentre la gent maten, la innocència que tal vegada durà a un món millor. El segon vers acaba amb un missatge d'esperança, perquè encara existeix la puresa en el món, ¿i què poden fer totes les bombes i tota la sang en contra d'allò que és llum i esperança? Què és un nadó mascle, sol, amb els seus pares? El primogènit, la promesa que la raça perdurarà, i esdevindrà més noble, perquè els pares són conscients de la maldat que els preocupa, i faran tot el possible per apartar-ne el fill.

I aleshores l'última estrofa ho capgira tot de nou: i no per l'element exterior d'odi, i guerra, i «colltorçades testes», sinó per l'interior que semblava la font de l'esperança. Comença amb un «pro», que si l'afegim

al final de l'anterior seria un «hi ha esperança... però». Això ho canvia tot. «Pro l'infant innocent, / que deixa, satisfet, la buidada mamella, / se mira en ell, — se mira en ella, / i riu bàrbament». El fet de riure «bàrbament», a banda de remetre a Nietzsche, és quelcom salvatge inherent a l'ésser humà. I el petit ésser que ha d'esdevenir l'home futur no es limita a atipar-se, sinó que després se'n riu.¹⁴⁴ Clar que també es podria interpretar que Maragall acaba amb aquest «riu bàrbament» perquè una rialla no és adequada a les circumstàncies i, malgrat que vingui d'un infant, sona de manera bàrbara. Però segurament no és aquest el sentit que li vol donar el poeta, sinó el següent: el nen petit riu de manera bàrbara perquè és hereu d'una tradició de guerra, de mort. No és gratuït que estigui mamant, i en la mateixa llet materna hi ha el verí de la civilització de què ell formarà part, i és per aquest motiu que no riu abans de posar-se a mamar, sinó després, quan ja ha buidat la mamella, quan ja ha absorbit tot allò que podia. Així la humanitat continuarà en el seu camí, perquè allò amb què l'infant és criat, allò que l'alimenta, conté també el que el farà esdevenir un monstre.

Maragall, doncs, diu i sobretot pensa molt més del que sembla. Evoluciona en alguns àmbits, però sempre amb la intenció d'influir en la realitat. És burgès i se'n riu de la burgesia, però tampoc se sent identificat amb les classes més baixes de la societat. El seu pensament és com una anguila que s'escola entre la gent de la seva època: evita de ser classificat o catalogat en cap grup; i malda per imposar la seva veu en les ocasions en què creu que cal, com ara arran de la Setmana Tràgica.

Treball Final del Grau en Estudis Literaris, Universitat de Barcelona, 26 de juny de 2013

¹⁴⁴ Sobre la lectura nietzscheana d'aquest sintagma, vg. la nota de Glòria Casals dins J. Maragall, *Poesia*, p. 134-136. D'aquest poema en parla també Francesco ARDOLINO, *Una literatura entre el dogma i l'heretgia*, Barcelona, Cruïlla, 2006, p. 95-97, que hi evidencia el préstec d'Alessandro Manzoni.